

Pathology of the policy-making cycle of children's affairs in Iran

Rohollah Eslami

Rohollah, Eslami, Assistant Professor of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran (Corresponding author).

eslami.r@um.ac.ir

 0000-0001-7429-6105

Sekine Taji

MA in Political Science, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

s.taji@yahoo.com

 0009-0006-4889-3559

Abstract

This study seeks to find the position of the child and attention to childhood and its characteristics in public policy in Iran. The main question is what is the position of children in Iranian policy-making and what are the priorities of the agents in decision-making? By enumerating the laws and documents related to children, and by examining the possibility of their implementation, it evaluated the current situation of children and concluded that the government and politics in Iran have a valuable view on children and are looking for identity identification in educating children. Numerous documents published in this field by governmental and non-governmental institutions, regardless of the conditions and realities of society, lack expert opinions and have idealistic and invaluable goals. On the other hand, rising inflation, the annual budget deficit and the general weakness of financial resources, have deprived the government of the possibility of achieving grand goals and ideological aspirations. Proper policy-making can be a way to reduce harm to children in Iran today. The solution is to change the view of the child and the issue of childhood and not to have a political attitude towards this issue.

Keywords: Child Education, Childhood, Policy Making, Ideology, public policy.

آسیب‌شناسی چرخه سیاست‌گذاری امور مربوط به کودکان در ایران

روح‌اله اسلامی

استادیار علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
(نویسنده مسئول).

eslami.r@um.ac.ir

 0000-0001-7429-6105

سکینه تاجی

کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
s.taji@yahoo.com

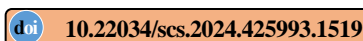
 0009-0006-4889-3559

چکیده

این پژوهش با استفاده از روش تحلیل سیستمی و با برشماری نگاه‌های متفاوت به مسئله کودکی، به دنبال یافتن جایگاه کودک و اهتمام به دوران کودکی و ویژگی‌های حاکم بر آن در سیاست‌گذاری عمومی ایران است. سؤال اصلی پژوهش این است که کودکان چه جایگاهی در سیاست‌گذاری ایران دارند و چه اولویت‌هایی در تصمیم‌سازی‌ها مدنظر کارگزاران است؟ با برشماری قوانین و اسناد مربوط به کودکان، و با بررسی امکان اجرایی شدن آنها به ارزیابی شرایط امروز کودکان پرداخته و این نتیجه حاصل گشت که حکومت و سیاست در ایران، نگاهی ارزشی به کودکان دارند و در تربیت کودکان به دنبال همسان‌سازی هویتی هستند. اسناد پرشماری که در این زمینه از سوی نهادهای دولتی و غیردولتی منتشر گردیده بدون درنظر داشتن شرایط و واقعیات جامعه، فاقد نظرهای کارشناسی و دارای اهدافی آرمان‌گرایانه و غیرقابل ارزیابی است. از سوی دیگر تورم روزافزون، کسری بودجه هرساله و به‌طور کل ضعف منابع مالی، امکان تحقق اهداف کلان و آمال ایدئولوژیک را از دولتمردان سلب نموده است. سیاست‌گذاری صحیح می‌تواند راهکاری برای کاهش آسیب‌های مربوط به کودکان امروز ایران باشد. راه‌حل پژوهش تغییر نگاه به کودک و مسئله کودکی و عدم نگرش سیاسی به این موضوع است.

کلیدواژه‌ها: سیاست‌گذاری، چرخه سیستمی، امور کودکان، ایران.

شاپای الکترونیک: ۲۵۵۸-۶۵۵X / پژوهشکده تحقیقات راهبردی / فصلنامه علمی راهبرد اجتماعی فرهنگی

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشر به راهبرد اجتماعی فرهنگی نمی‌باشد.

مقدمه و بیان مسئله

کودکی مهم‌ترین دوره زندگی آدمی و دوره‌ای شاخص برای توسعه مهارت‌های بنیادی و حرکتی است (مفید، ۱۳۹۳). در تعریف ماده یکم مقاله‌نامه حقوق کودکان منظور از کودک، افراد انسانی زیر هجده سال است. در تعریف حقوقی اغلب کشورها نیز سن معیاری برای تعریف کودک است. در قوانین ایران در خصوص اینکه کودک از چه سنی تا چه سنی را شامل می‌شود رویه یکسانی موجود نیست؛ اما منابع فقه اسلامی تعاریف متعددی از طفل ارائه داده که بنابر وجود شرایطی دوران کودکی به چند مرحله اصلی تقسیم شده و برای هر یک ویژگی‌ها و احکام مخصوصی وضع گردیده است (ابن منظور، ۱۴۱۴، ص. ۴۱۲). در تعریف کلی در فقه به فرزند انسان از زمان تولد تا ابتدای بلوغ، کودک اطلاق می‌شود (طباطبایی، ۱۳۷۷، ج ۸، ص. ۱۰۹)؛ البته بلوغ از منظر فقهی مستلزم رسیدن به شرایط و معیارهایی است که سن، تنها یکی از آنهاست.

در تعریفی جامعه‌شناسانه، کودک عضوی از جامعه تعریف می‌شود که هنوز به دلیل عدم تجهیز به مهارت‌های اجتماعی مورد نیاز نقش‌ها، نقشی مؤثر در سازمان اجتماعی ندارد (جیمز و جنکس، ۱۳۸۵، ص. ۷). از لحاظ روان‌شناسی کودک یعنی فردی که هنوز هوش هیجانی کافی برای زندگی به‌دست نیاورده است. کودکی تمرینی برای رسیدن به جایگاه بزرگسالی تعریف می‌شود که مسیر آن را بر اساس سن رشد جسمانی و توانایی شناختی می‌توان ترسیم کرد (Kehily, 2004, p. 7). تا پیش از قرن هفدهم میلادی کودکان گروهی ویژه با نیازها، علایق، منزلت و جایگاه اجتماعی یکسان و مشترک تلقی نمی‌شدند. واقعیت زیستی کودکی بخش عمده واقعیت آن را توضیح می‌داد (ذکایی، ۱۳۹۶، ص. ۱۶). آنها صرفاً نابالغانی بودند که باید شرایطی برای زیست و بقایشان فراهم می‌آمد تا با رسیدن به حدی از رشد و تکامل یکی از کارگزاران اقتصادی باشند. با وقوع انقلاب صنعتی و ورود به دوران نوین رویکرد نظری به کودکان دچار تغییرات جدی شد؛ البته نیاز به‌کارگر ارزان سبب شد تا کودکان به‌عنوان کارگران اصلی کارخانه‌ها در سخت‌ترین شرایط مشغول به‌کار شوند که البته این امر خاص کودکان خانواده‌های فقیر بود.

مفهوم کودکی به معنای امروزی آن برای اولین‌بار در سال ۱۹۶۰ توسط فیلیپ آریس در فرانسه مطرح شد. آریس در کتاب خود با عنوان «قرون کودکی»، کودکی را مفهومی برساخته طبقات متوسط و نیز برآمده از تغییر در جایگاه اقتصادی آنها به

جایگاهی عاطفی می‌داند (ذکایی، ۱۳۹۶، ص. ۱۶). «در قرون وسطی تصویری از مفهوم کودکی وجود نداشت. نه به این معنا که در این دوره کودکان فراموش شده، کنار گذاشته شده، یا بی‌ارزش شمرده می‌شدند. مفهوم دوران کودکی نباید با احساس عاطفی درباره کودکان اشتباه گرفته شود؛ این مفهوم در ارتباط با یک نوع آگاهی در خصوص ماهیت خاص دوران کودکی است. در قرون وسطی، چنین آگاهی وجود نداشت». در قرون اخیر و علی‌الخصوص با پیشرفت علم روان‌شناسی ضرورت اهمیت به دوران کودکی به‌عنوان دورانی شخصیت‌ساز، مورد توجه قرار گرفت. در ایران بخش مهمی از جمعیت کودکانی هستند که چرخه سیاست‌گذاری برای آنها تکمیل نیست. کودکان اغلب انسان‌های زیر هفت سال هستند که هنوز به مرحله بلوغ و رشد عقلی برای کارهای مهم نرسیده‌اند. در ایران تربیت کودکان در خانواده، مدرسه و گروه‌های دوستی شکل می‌گیرد. در کشورهای پیشرفته برای امنیت غذایی، افزایش سواد و توانمندسازی، ورزش و تربیت جسم و روان و... چرخه سیاست‌گذاری کاملی وجود دارد. مسئله این پژوهش تحلیل وضعیت چرخه سیاست‌گذاری امور کودکان در ایران است.

۱. ضرورت و اهمیت و سؤال پژوهش

امروزه در کشورهای توسعه‌یافته بحث تربیت کودک و فراهم کردن بستر رشد جسمانی و عقلانی و پرورش هوش هیجانی کودکان از مهم‌ترین مباحث سیاست‌گذاری عمومی است. این پژوهش به دنبال یافتن جایگاه کودک و اهتمام به دوران کودکی و ویژگی‌های حاکم بر آن در سیاست‌گذاری عمومی در ایران است. در سیاست‌های کلان جمعیت، بهداشت و آموزش همیشه در مورد کودکان گزاره‌هایی وجود دارد؛ اما به‌طور مشخص این مقاله قصد دارد بررسی کند کودکان چه جایگاهی در سیستم سیاست‌گذاری ایران دارند؟ چه کسانی با چه تخصصی چه تصمیماتی برای کودکان می‌گیرند و چه اولویت‌هایی در تصمیم‌سازی‌ها مدنظر کارگزاران است؟ حاکمیت به دنبال تحقق چه اهدافی در روند تربیتی کودکان است؟ سعی داریم در کنار پاسخ به پرسش‌های فوق، سیاست‌ها و تصمیم‌هایی را که مسئولان امر برای کودکان این سرزمین طراحی و به مرحله اجرا برده‌اند برشمرده و با ارزیابی آنها به بررسی نتایج بپردازیم. کودکان مورد نظر این پژوهش کودکان قبل از سن آموزش رسمی یعنی کودکان ۳ تا ۷ سال هستند. هدف پژوهش، آسیب‌شناسی چرخه سیاست‌گذاری کودک در ایران است. آسیب‌شناسی به معنی تشخیص علل آسیب‌های وارد شده بر یک سیستم و آشکارسازی عیوب و عوامل آسیب‌زای آن است.

۲. پیشینه پژوهش

اغلب پژوهش‌های مربوط به حوزه کودکان عموماً در دو زمینه حقوقی و روان‌شناسی انجام شده‌اند. به سبب تعدد موارد پژوهشی در این زمینه‌ها و همچنین عدم ارتباط موضوعی با پژوهش حاضر صرفاً به ذکر نوشتارهایی که تا حدودی در زمینه علم سیاست و یا به موضوع سیاست‌گذاری پرداخته‌اند، بسنده شده است. «گونه‌شناسی سیاست‌گذاری‌های مرتبط با کودک در ایران» (شعبان، ۱۳۹۹) سیاست‌گذاری‌های مرتبط با کودک در ایران را در چهار دسته‌بندی کلی حاکمیتی، دولتی، دیوان‌سالارانه و سیاست‌گذاری‌های جامعه مدنی شامل سمن‌ها، NGOها و خیریه‌ها قرار می‌دهد. نویسنده معتقد است سیاست‌گذاری‌های مرتبط با کودک در ایران بسیار گسترده هستند و مجموعه وسیعی از ابعاد زندگی کودکان را مورد توجه قرار داده‌اند و از این رو نیازی به سیاست‌گذاری جدید نبوده؛ اما به طور جدی نیازمند هماهنگ‌سازی و بازبینی سیاست‌گذاری‌ها هستیم. پژوهش مذکور نگاهی کلی و جامع دارد به همه سیاست‌های اخذ شده برای کودکان توسط نهادهای دولتی و جهانی و اختصاصاً به جایگاه کودک در ایران نمی‌پردازد.

ذکایی (۱۳۹۵)، «مطالعات کودکی: مفاهیم، رویکردها و مسائل محوری»؛ به دنبال ارائه شرحی از رویکردها و سنت‌های مؤثر بر توسعه حوزه مطالعات کودکی و مفاهیم، روش‌ها و مسائل محوری آنهاست. این پژوهش با رویکردهای متفاوت علوم انسانی از جمله مطالعات فرهنگی، جامعه‌شناسی، ادبیات کودک و روان‌شناسی، به مقوله کودک و کودکی نگر بسته و به نقد و بررسی مفهوم و جایگاه کودکی در آنان پرداخته است. جایگاه کودک و لزوم توجه به نیازهای آنها از دریچه علم سیاست و از جانب دولت‌ها در این پژوهش خالی است. راه حل پژوهش آن است که نگاه یکپارچه، انتقادی، بین‌رشته‌ای و توأم با مداخله و نظر کودکان، قلمروهای جدیدی را برای رشد سنت مستقلی از مطالعات کودکی می‌گشاید و به شناسایی بهتر از سهم کودکان در شکل‌گیری و تحولات فرهنگ معاصر کمک می‌کند.

پژوهش آماری «مقایسه مفهوم کودک و نیازهای کودک از دیدگاه کودکان و والدین شهر اصفهان» (مشتاقی و دیگران، ۱۳۹۰)، در بستر روان‌شناسی انجام شده با این نتیجه که در سنین مختلف شکل‌گیری مفاهیم متفاوت است و باید به این امر در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های آموزشی اهمیت داد.

«بازنمایی پسا ساختاری مفهوم کودکی در برنامه‌های کودک و نوجوان تلویزیون جمهوری اسلامی ایران دهه ۸۰» (نظیف و دیگران، ۱۳۹۹)، در پی کشف مفهوم

کودکی به کمک یکی از ابزارهای نمادین فرهنگی (برنامه‌های کودک تلویزیون) در دوره‌ای از تاریخ سیاسی اجتماعی ایران است. این پژوهش با استفاده از چهارچوب نظری «امر سیاسی» موفه و همچنین «نشانه‌شناسی و تحلیل متن» دریدا به دنبال پاسخ به چگونگی بازنمایی کودکان در برنامه‌های تولیدی تلویزیون ایران و بررسی این نکته است که این بازنمایی، آنان را در ارتباط با قدرت حاکم در چه جایگاهی قرار می‌دهد؟ اگرچه نوشتار مذکور جایگاه کودکان را در ارتباط با قدرت حاکم به نمایش می‌گذارد؛ اما روشی متفاوت از سیستم سیاست‌گذاری و چگونگی طراحی و اجرای سیاست‌ها توسط حاکمیت را برگزیده است.

پژوهش‌هایی نیز به بررسی موردی مسائل حوزه کودکان پرداخته و سعی در ارائه راهکارهایی برای حل معضل خاصی دارند. از جمله «سیاست قانون‌گذاری ایران درباره کودکان بی‌سرپرست» (شریعتی‌نسب، ۱۳۹۶) به بررسی سیاست‌های قانونی و تنگناهای فقهی در امر پذیرش فرزند و سازوکارهای قانونی و حقوقی فرزندخواندگی در ایران پرداخته است و «راهبردنگاری قانونی برای کودکان و نوجوانان در سیاست‌گذاری آموزشی» (بیگی، ۱۳۹۸) نیز بر آن است که در راهبرد اسناد بین‌المللی و قوانین ایران، آموزش همگانی و رایگان حق همه کودکان و نوجوانان است؛ اما در ایران این راهبردها با نواقصی در حال اجراست و نیاز به بازبینی مجدد و سیاست‌گذاری خاص آموزشی است.

«نقش سیاست‌گذاری‌های دولتی بر تشدید روند کودک‌آزاری» (صفاری و ایروانیان، ۱۳۸۸)، دولت‌ها را به‌عنوان نقطه ثقل و بازیگر اصلی، عرصه پاسخ‌دهی به آسیب‌های جوامع می‌داند که از اراده و توانمندی لازم در جهت رفع این معضلات برخوردارند. در نظام‌های بسته سنتی اندیشه‌های حقوق بشری به بدنه سیاست‌گذاری‌ها ورود نمی‌کند و در کنار بدنه ضعیف و ناکارآمد اقتصادی، زمینه‌های رشد و اعتلای اجتماعی و فرهنگی نیز از اقشار وسیع سلب خواهد شد. در نتیجه نظام سیاسی و به‌تبع آن ساختار حقوقی زمینه‌های بروز رفتارهای آسیب‌رسان نسبت به اطفال و نوجوانان را مهیا نموده و متأسفانه خود به‌عنوان بخشی از فرایند آزار کودکان و نوجوانان عمل می‌نماید.

هیچ‌کدام از پژوهش‌ها به چرخه سیاست‌گذاری امور کودکان نپرداخته‌اند. هر کدام بخش‌هایی از طراحی و به‌خصوص قسمت اجرا را بررسی کرده‌اند و اغلب نیز رویکردهای علوم تربیتی، روان‌شناسی، مدیریت و اقتصاد دارند. این مقاله از منظر علم سیاست یعنی توجه به نهادهای حکومتی به تحلیل نهادها و سیاست‌های طراح و

مجری و درون دادها و برون دادهای چرخه سیاست‌گذاری امور کودکان می‌پردازد و به همین علت اولین پژوهش در این زمینه است.

۳. ملاحظه‌های نظری

۳-۱. تعریف مفاهیم، سیاست‌گذاری و کودکان

سیاست‌گذاری عرصه‌ای است که با حکومت و دولت، گره خورده و تداعی‌کننده اقدام دولت در اداره صحیح امور عمومی است. در واقع سیاست‌گذاری در هر حوزه‌ای حاصل تعامل پیچیده بین افراد، نهادها، ایده‌ها و منافع است (Peters & Pierre, 2006, p. 6). سیاست‌گذاری عمومی نیز دربرگیرنده برنامه‌های سیاسی برای اجرای طرح‌هایی به‌منظور دستیابی به اهداف اجتماعی است که تأثیر مستقیم یا غیرمستقیم بر زندگی شهروندان دارد (Birkland, 2014). به عقیده هولت و همکاران، سیاست‌گذاری عمومی به فعالیت‌های حکومت و مقاصدی که برانگیزنده این فعالیت‌هاست اشاره می‌کند. به‌طورکل هرآنچه دولت‌ها انجام می‌دهند، چرایی انجام و نتایج حاصل از آنها سرشت سیاست‌گذاری است. هر عملی که دولت‌ها امروز در قبال کودکان (سه تا هفت سال) انجام دهند، مؤثر در فردای جوامع خواهد بود. سیاست‌گذاری و اجرای تصمیم‌های کارشناسی شده، از مهم‌ترین کارویژه‌هایی است که دولت‌ها موظف به انجام آن هستند تا افراد نسل بعد بهتر پرورش یابند. کشور-های توسعه‌یافته مدت‌هاست با پی‌بردن به این مهم، برنامه‌های متعددی را در سطوح مختلف آموزش و پرورش به اجرا درآورده‌اند.

۳-۲. تعریف مفاهیم؛ چرخه سیاست‌گذاری سیاست‌گذاری

سیستم در کلی‌ترین مفهوم خود شامل هر چیز عینی یا ذهنی متشکل از اجزا مرتبط به هم به‌عنوان یک کل دارای ساختار، رفتار و انتظام مربوط به خود است و تفکر سیستمی شامل مجموعه‌ای از مفاهیم، روش‌ها و ابزارهایی برای تبیین جهان است. اندیشمندان تعاریف گوناگونی درباره مفهوم سیاست‌گذاری ارائه کرده‌اند (Day, 1995, p. 2). هرآنچه دولت‌ها انجام می‌دهند، چرایی انجام و نتایج حاصل از آنها را سرشت سیاست‌گذاری می‌داند. دیوید ایستون سیاست‌گذاری را تأثیر فعالیت‌های دولت می‌داند (Easton, 1965, p. 212). به این معنی که هر اقدام دولت‌ها در جهت انجام سیاستی خاص منجر به ایجاد تأثیر و واکنشی در دیگر ابعاد جامعه خواهد شد. اگرچه به‌لحاظ زمینه و اهداف، فرایند سیاست‌گذاری با نگرش‌های متفاوتی انجام می‌گیرد؛ اما مدل

مکتوب و متداول آن در حوزه سیاست‌گذاری، «چرخه سیاست‌گذاری» نام دارد که عموماً دارای ۶ مرحله اصلی است.

در مرحله اول و به‌منظور تدوین گزینه‌های سیاستی همواره عوامل و مؤلفه‌هایی خارج از سیستم، با اعمال فشار و نفوذ، سعی در اثرگذاری بر روند طراحی سیاست‌ها دارند. در رابطه با موضوع کودکان، خلأ وجود مؤلفه‌هایی که به‌طور صریح قصد اثرگذاری بر سیستم سیاست‌گذاری را دارا باشند حس می‌شود. به‌عبارتی چنانچه فشارهای بین‌المللی و درخواست‌های برخی سازمان‌های مردم‌نهاد که دارای قدرت اعمال نفوذ ضعیفی هستند نباشد، عملاً موضوع کودکان به سیستم سیاست‌گذاری راه نمی‌یافت؛ بنابراین به جهت کمبود مؤلفه‌های ورودی در این بخش، از تفصیل آن در پژوهش صرف‌نظر شده است.

در مرحله طراحی سیاست‌ها با توجه به قوانین اساسی و مجموعه قوانین و مقررات تصویبی و با نگاهی به اسناد بالادستی ملی و بین‌المللی، چگونگی اتخاذ تصمیمات در رابطه با تربیت کودکان بررسی خواهد شد. سپس به برشماری تصمیمات اجرایی شده و کیفیت اجرا پرداخته خواهد شد. اجرائیات به منزله خروجی سیستم سیاست‌گذاری، اقداماتی هستند که حکومت و نهادهای متولی امر کودکان انجام داده و سعی در رسیدن به اهداف تعیین شده در بخش طراحی سیستم سیاست‌گذاری دارند. در انتها آنچه که حکومت و نهادها به‌عنوان دستاورد و گزارش عملکرد منتشر می‌کنند نتایج سیستم سیاست‌گذاری است. در آخر نیز کارشناسان و منتقدان به بررسی رابطه‌ای که میان اهداف و ایدئال‌های موجود در اسناد طراحی شده و نتایجی که به بار آمده پرداخته و عملکرد کلی سیستم را از نظر تطابق اهداف و اجرائیات مورد ارزیابی قرار خواهند داد. اینکه نتایج چه تأثیری در بهبود شرایط ایجاد کرده و شرایط و اوضاع کنونی کودکان بر اساس گزارش‌های بین‌المللی و داخلی چگونه بوده و وضعیت و رتبه ایران در مسائلی از قبیل آموزش، بهداشت، امنیت و... در سطح جهانی چگونه است؟ هدف این پژوهش نیز برشماری همه مؤلفه‌های موجود در طراحی سیاست برای کودکان با توجه به قوانین، بخش نامه‌ها و اسناد بالادستی ملی و بین‌المللی و بیان چگونگی و کیفیت اجرایی شدن آن‌ها و در انتها ارزیابی نتایج حاصل از سیاست‌های مذکور در حوزه کودکان است.

۳-۳. مبانی نظری، نگاه به کودک؛ تعیین‌کننده دکترین سیاست‌گذاری

نگرش ادیان و اندیشه‌ها به ذات کودک تعیین‌کننده نوع تصمیم‌هایی است که برای

فراهم کردن شرایط رشد و تربیت کودکان در نظر خواهند گرفت. هر دیدگاه، با توجه به تعریفی که از کودک دارد مایل به پرورش ارزش‌های مطلوب خود در کودکان است. در آثار افلاطون و ارسطو مباحث بسیاری در رابطه با تربیت و نقش آموزش در رشد کودکان وجود دارد. به اعتقاد افلاطون هنر و سایر جنبه‌های تربیت در کودکی بیش از هر زمان دیگر تأثیرگذار هستند، چراکه در کودکی روح بیش از هر زمان دیگری شکل‌پذیر است. اوج اعتقاد افلاطون به شکل‌پذیری کودکان در کتاب قوانین آمده که معتقد است، تربیت پیش از تولد آغاز می‌شود، زمانی که نوزاد در بطن مادر است و مادر ورزش جسمانی موزون می‌کند. «هر حالتی که در سال‌های کودکی در روح راه یابد در آن جایگزین می‌شود به سبب عادت‌هایی که روح به آن حالت پیدا می‌کند و در آن ریشه می‌دواند».

در دوران نوین، جان لاک اولین فردی است که با رویکردی جدید به کودک و مسئله تربیت پرداخت و موضوع گناه‌کار بودن کودک از آغاز تولد را که اعتقاد اصلی پیوریتن‌ها بود به چالش کشید. به اعتقاد او کودک مانند لوح سفیدی به دنیا می‌آید که تجربه و تعامل با افراد و محیط، اطلاعاتی را بر آن لوح حک می‌کند. کتاب «مبانی تربیت» لاک یک راهنمای عملی تربیتی در بین آثار اوست. به اعتقاد او خواسته‌ها و علایق کودک نباید مورد بی‌توجهی قرار گیرد و آموزش به کودک باید با نرمی و ملاحظت و بازی همراه باشد. این سخنان برای مربیان خشک و غیرقابل انعطاف آن روزگار گران آمد و ۵۰ سال به طول انجامید تا اولین کتاب کودک با سبک نوین به چاپ برسد (شاه‌آبادی، ۱۳۸۵، ص. ۲۸). شصت سال پس از لاک، روسو با نگاهی رمانتیک به کودک در کتابی با عنوان «امیل»، به بررسی چگونگی تربیت کودک پرداخت. به اعتقاد روسو کودک باید به طبیعت برگشته و کاملاً آزاد باشد و نباید وادار به کاری شود که به آن علاقه‌مند نیست. به اعتقاد او دوره آزادی باید تا دوازده‌سالگی ادامه یابد و در این مدت کودک به پرورش احساسات خود مشغول باشد و به هیچ‌وجه نباید روی قوه عقلانی او کار کرده و برای او استدلال آورد چراکه از همه قوای انسانی، عقل آخرین و برترین قوه است و چطور برای آموزش اولیه طفل می‌توان از آن استفاده کرد (روسو، ۱۳۵۰، صص. ۲۴-۳۰). نگاه روسو به مفهوم کودکی بسیار شبیه نگاه نوین و امروزی است که معتقد است باید طبیعت کودک را پاس داشت و به فطرت او توجه کرد، او را دور از آزار و اذیت قرار داده، سخت نگرفته و در هیچ کاری اجبار نکرد.

در منابع اسلامی نیز تأکید بر لزوم توجه به کودکان است. در اسلام نگاه به کودک

با پاکی‌ذات و وجود بی‌آلایش کودکان از ابتدای تولد همراه است. چنان‌که پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرمود: «هر نوزادی با فطرت خدایی به دنیا می‌آید و پرورش می‌یابد مگر آنکه پدر و مادر او را به‌سوی یهودی‌گری یا مسیحی‌گری بکشانند» (مجلسی، ۱۳۰۰، ج ۳، ص. ۲۸۱). از منظر تربیتی نیز در هیچ منابع دینی به اندازه دین اسلام بر ضرورت و چگونگی تربیت تأکید نشده است. به‌طور کلی منابع اسلامی محورهای متنوع و مفصلی را در رابطه با حقوق و تربیت کودک پوشش می‌دهند. مشهورترین گزاره در بحث تربیت کودکان در اسلام در این حدیث پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) خلاصه شده است که کودک تا سن هفت‌سالگی فرمانده است و از هفت‌سالگی تا چهارده‌سالگی فرمان‌بردار، بعد از چهارده‌سالگی تا هفت‌سال وزیر و مشاور پدر و مادر خواهد بود. در همین راستا امام صادق (علیه‌السلام) نیز فرمودند: طفل هفت‌سال بازی کند، هفت‌سال خواندن و نوشتن بیاموزد و هفت‌سال مقررات زندگی و حلال و حرام قانونی را یاد بگیرد. طبق نظر اسلام کودکان در هفت‌سال اول زندگی آزادند و البته که منظور از آزادی صرفاً عدم اجبار در آموزش مستقیم و رسمی و تأدیب و تنبیه خشن است و بر نقش آموزش غیرمستقیم (در قالب بازی) و تأثیر والدین و محیط بر کودکان در این سن تأکیده‌های فراوانی وجود دارد.

۴. روش پژوهش

سیاست‌گذاری عمومی را می‌توان از منظر نظریه‌های متفاوتی بررسی نمود به‌گونه‌ای که سیاست‌گذاری در نظریه انتخاب عمومی^۱ به‌مثابه تصمیم‌سازی جمعی توسط افراد ذی‌نفع مورد مطالعه قرار می‌گیرد. نظریه بازی‌ها^۲ این امر را به‌عنوان یک انتخاب عقلانی در موقعیت رقابتی مطالعه می‌نماید. نظریه انتخاب عقلانی^۳ سیاست‌گذاری را به‌عنوان تلاشی برای کسب حداکثر سود اجتماعی تلقی و مطالعه می‌کند و در نظریه گروهی^۴ این امر به‌مثابه تلاشی برای حفظ تعادل گروهی بررسی می‌نماید (Dye, 1995).

علاوه بر نظریات مذکور یکی دیگر از نظریه‌های رایج در این حوزه که کاربرد وسیعی در علوم سیاسی و به‌ویژه سیاست‌گذاری عمومی پیدا کرده است، نظریه سیستمی یا الگوی سیپ است. این الگو چهارچوبی برای ارزیابی برنامه‌ها، پروژه‌ها، محصولات، مؤسسات و سیستم‌ها را فراهم می‌آورد. الگوی سیپ بر این باور شکل

1. Public choice Model
 2. Game Theorg Model
 3. Rational Model
 4. Group Model

گرفته که مهم‌ترین هدف ارزیابی، بهبود و اصلاح برنامه است و به دریافت بازخورد نظام‌مند از جریان امور به‌نحوی که نیازهای مهم در اولویت قرار گیرند و منابع در خدمت بهترین نوع فعالیت باشند، کمک می‌کند.

در الگوی مذکور اطلاعات از چهار حیطة ارزشیابی به‌دست می‌آید که عبارت‌اند از: زمینه^۱، درون‌داد^۲، فرایند^۳ و برون‌داد^۴.

پدیدآورندگان این الگو برای این باورند که با استعاره از رویکرد سیستمی در ارزشیابی در چهار بُعد به ارزشیابی «نظام هدف» و نهایتاً تسهیل تصمیم‌گیری می‌پردازد. الگوی سیپ دارای چهار مؤلفه ارزیابی است:

۱- ارزشیابی زمینه: ارزیابی زمینه به تصمیم‌گیری در طراحی برنامه‌ها اشاره دارد و شامل تعیین مسائل و نیازهایی است که در یک موقعیت رخ می‌دهد. این بُعد شامل کوشش‌های تحلیل‌گرایانه برای تعیین عناصر مربوط به محیط برای شناسایی چالش‌ها، نیازها و فرصت‌های موجود می‌باشد.

۲- ارزشیابی درون‌داد: شامل قضاوت در مورد راهبردهای مورد نیاز برای تحقق اهداف برنامه است. بر این اساس، اطلاعات موردنیاز درباره چگونگی استفاده از منابع گردآوری گردیده و به برنامه‌ریزان کمک می‌شود تا راهبردهایی را انتخاب کنند که برای دستیابی به اهداف برنامه ضروری تشخیص داده می‌شوند.

۳- ارزشیابی فرایند: بر نحوه انجام فعالیت‌ها متمرکز است و با تشخیص چالش‌ها و فرصت‌ها؛ اطلاعات لازم برای تصمیم‌گیری در انتخاب روش‌های اجرا و تفسیر نتایج که در آینده به‌دست می‌آید را فراهم سازد.

۴- ارزشیابی برون‌داد: برای قضاوت درباره مطلوبیت بازده فعالیت‌ها است و شامل تعیین ملاک‌های مربوط به برون‌داد و چگونگی اندازه‌گیری آنها است.

در این پژوهش نیز از مدل چرخه سیستمی استفاده می‌شود بدین‌منظور مراحل متفاوت سیاست‌گذاری در این حوزه را می‌توان به شکل ذیل نمایش داد. سال مورد بررسی چهل سال تجربه سیاست‌گذاری جمهوری اسلامی ایران از ابتدای انقلاب تا پایان برنامه ششم را شامل می‌شود

1. Context
2. Input
3. Process
4. Output

جدول (۱): مراحل چرخه سیستمی در سیاست‌های کودکان و روش استخراج داده‌ها

اجزای تحلیل سیستمی	تعریف	کاربرد نظریه سیستمی در سیاست کودکان
زمینه	فشارهای بیرونی از سوی ذی‌نفعان و منابع نیروی انسانی و امکانات	بررسی و مطالعه محیط پیرامون
درون‌داد	طراحی سیاست از جانب کارگزاران در جهت پاسخ به مطالبات	بررسی سیاست‌های کلی نظام، برنامه توسعه و مفاد قانون اساسی در موضوع کودکان
فرایند	اجرائیات و سطوح کاربردی اقدامات صورت گرفته برای طراحی سیاست	بررسی نحوه انجام و اجراییات سیاست‌ها و قوانین مطرح شده، گزارش‌های رسمی و سازمانی برای نحوه اجرایی شدن سیاست‌های امور کودکان
برون‌داد	گزارش عملکرد	بررسی نحوه اثرگذاری سیاست‌های اجرایی با موضوع کودکان

رویکرد روش‌شناختی مورد نظر در این مطالعه را از نظر ماهیت، می‌توان توصیفی تحلیلی (نهادگرایانه و سندی) تلقی کرد. در پژوهش‌های توصیفی - تحلیلی محقق به دنبال چگونگی بودن موضوع است و می‌خواهد بداند پدیده، متغیر، شیء یا مطلب چگونه است. همچنین علاوه بر تصویرسازی آنچه هست به تشریح و تبیین دلایل چگونگی بودن و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن می‌پردازد. محقق برای تبیین و توجیه دلایل، نیاز به تکیه‌گاه استدلالی محکمی دارد. این تکیه‌گاه از طریق جستجو در ادبیات و مباحث نظری پژوهش و تدوین گزاره‌ها و قضایای کلی موجود درباره آن فراهم می‌شود. در این نوع تحقیقات نوعاً از روش‌های مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی متون و محتوای مطالب استفاده می‌شود. در این روش، پژوهشگر داده‌های پژوهشی خود را درباره کنشگران، وقایع و پدیده‌های اجتماعی، از بین منابع و اسناد جمع‌آوری می‌کند. بر مبنای این الگو، نوع پژوهش، کاربردی - توسعه‌ای و از نظر ماهیت، توصیفی و تحلیلی می‌باشد و در گردآوری داده‌ها از روش اسناد و قوانین و گزارش‌های نهادی استفاده شده است.

به‌طور خلاصه مقاله حاضر بر اساس روش نهادگرا نوشته شده است. در سیاست‌گذاری عمومی، روش نهادگرایی به معنای رجوع به نهادهای اصلی سیاست‌گذاری است. نهادهای سیاست‌گذاری به دو دسته رسمی و غیررسمی تقسیم می‌شوند. نهادهای رسمی، نهادهایی است که در نظام سیاسی، کار طراحی و اجرای سیاست را انجام می‌دهند. نهادهای غیررسمی، نهادهای محیط پیرامونی سیاست‌گذاری هستند. اطلاعات خام نیز از اسناد، برنامه‌ها، سندها و قوانین و گزارش نهادها استخراج شده است؛ بنابراین روش‌شناسی پژوهش نهادگرا مبتنی بر استخراج اسناد سیاست‌گذاری است.

۵. یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش بر اساس دو بُعد رویه‌ای و نهادی ارائه خواهد شد. چراکه در آسیب‌شناسی و ارائه راهکار متناسب باید هم‌زمان دو جنبه اسناد و نهادهای چرخه سیاست‌گذاری امور مربوط به کودکان بررسی شود. منطق تجزیه و تحلیل داده‌ها در قسمت یافته‌های پژوهش بر اساس سؤال‌های پژوهش که بر اساس چرخه سیاست‌گذاری است، انتخاب شده است. ابتدا نهادهای طراح و سپس نهادهای مجری و در نهایت برون‌دادها و ارزیابی و راهکار در چرخه سیاست‌گذاری کودکان بررسی خواهد شد که در ادامه خواهد آمد.

۵-۱. طراحی سیاست‌های حوزه کودکان؛ ازدیاد طرح و اسناد

مسائل و مطالبات کودکان علی‌رغم آنکه جزو اصلی‌ترین مسائل کشور است، فاقد جایگاهی شایسته در سیستم سیاست‌گذاری است. این قسمت به پرسش اول یعنی مهم‌ترین نهادها و طراحی سیاست امور کودکان می‌پردازد. نهادهای متعدد اقدام به تدوین اسنادی نموده‌اند که اگرچه اشاره‌ای به کودکان و اهمیت امر تربیت دارند؛ اما مسائل این قشر با حساسیتی شایسته آن مورد بررسی قرار نگرفته است. با برشماری نهادهایی که در حوزه کودک اقدام به طراحی سیاست نموده‌اند، می‌توان اسناد را در دو دسته کلی اسناد داخلی و اسناد بین‌المللی دسته‌بندی نمود. در ادامه و در تقسیم‌بندی اسناد داخلی، سه دسته قوانین مصوب مجلس، طرح‌ها و اسناد دولتی و اسناد فرادولتی بررسی خواهد شد.

۵-۱-۱. اسناد داخلی

الف) قوانین مصوب مجلس

در قانون اساسی به‌عنوان اصلی‌ترین قوانین کشور، تنها در قسمتی از اصل بیست و یکم از عبارت «کودکان بی‌سرپرست» استفاده شده است. قانون برنامه ششم توسعه، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، سند تأمین امنیت زنان و کودکان، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست از جمله قوانین مرتبط با کودکان هستند که در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسیده‌اند.

برنامه ششم توسعه در بخش‌های مربوط به حوزه سلامت، تعلیم و تربیت و امور مساجد، اشاره‌هایی به کودکان و نوجوانان دارد؛ اما جای بخش یا ماده‌ای که اختصاصاً سیاست‌های مربوط به کودکان را مدنظر قرار دهد در این قانون خالی است.

مسائل مرتبط با آموزش و پرورش و موضوع آسیب‌های اجتماعی از جمله کودکان کار اصلی‌ترین موضوعات پرداختی این قانون در حوزه کودکان است. اجرای برنامه‌های فرهنگی با درونمایه و اهداف سیاسی، بدون در نظر گرفتن تفکیک سنی و جنسی کودکان و نادیده گرفتن دیگر نیازهای پرورشی از نقاط قابل‌نقد این برنامه است. قانون حمایت از کودکان و نوجوانان (۱۳۸۱) اذعان دارد شکنجه جسمی و روحی، ممانعت از تحصیل و عدم اعلام کودک‌آزاری افراد تا ۱۸ سال، جرم عمومی است. هرچند در اینجا نیز قانون‌گذار همه افراد زیر ۱۸ سال را در تعریف کودک گنجانده و تفکیک سنی صورت نگرفته است؛ اما به‌هرحال آزار و اذیت روانی و عاطفی کودک برای اولین بار تحت این قانون به‌عنوان جرم شناخته شده است.

ب) اسناد نهادهای دولتی

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، اساسنامه سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک، آیین‌نامه سامان‌دهی کودکان کار، سند ملی کودک و اینترنت، قانون تأمین زنان و کودکان بی‌سرپرست، مرجع ملی مقاوله‌نامه حقوق کودک و سند ملی رشد و تکامل همه‌جانبه کودکان، از جمله مهم‌ترین اسناد مرتبط با کودکان هستند.

سند تحول یک سند چشم‌انداز و برنامه بلندمدتی است که با توجه به سند ملی چشم‌انداز ۱۴۰۴ تدوین شده است. این سند یک سند راهبردی در حوزه تعلیم و تربیت است که به ریشه و اساس فعالیت‌ها توجه دارد تا همه امور بر اساس موازین و آموزه‌های اسلامی باشد (نادری و احمدی هدایت، ۱۳۹۵، ص. ۱). این سند اگرچه اختصاص به کودکان نداشته و مربوطه به دانش‌آموزان از زمان شروع آموزش رسمی تا پایان دوره دبیرستان را شامل می‌شود؛ اما به شکل جامع مقوله تربیت دانش‌آموزان را دربر گرفته و با نگاه به آن می‌توان به راهبردها، سیاست‌ها و اهداف کلان نظام اسلامی از تربیت دانش‌آموز تراز جمهوری اسلامی پی برد. قرب الی‌الله، و تحقق آگاهانه و البته اختیاری مراتب حیات طیبه، نگاه کلی این سند به نتیجه امر تربیت در نظام اسلامی است. این امر در صورتی محقق خواهد شد که همه مؤلفه‌ها و ابعاد هویتی دانش‌آموزان به شکلی یکپارچه در راستای شکل‌گیری جامعه صالح و پیشرفت مداوم بر پایه معیارهای اسلامی پرورش یابد. ادبیات الهی و نگاه استعلائی به مقوله تربیت در این سند و اهداف مطلوب آن درک روشنی از واقعیت‌های انسانی و جامعه نخواهد داشت. علاوه بر اینکه این رویکرد نمی‌تواند معیارهای دقیق و قابل‌ارزیابی برای رشد انسان ارائه دهد، «جامعه صالح» مفهومی کلی و گنگ است که هر

شخص می‌تواند برای آن ویژگی‌های متعدد متصور شود.

در اساسنامه سازمان ملی تعلیم و تربیت، دوره کودکی به‌طور خاص مورد توجه قرار گرفته است و شامل کودکان گروه سنی بدو تولد تا ۶ سال است که خود به دو دوره سه‌ساله با نام دوره اول کودکی و دوره دوم تقسیم می‌شود.

آیین‌نامه سامان‌دهی کودکان کار نیز اگرچه در رابطه با کودکان کار و خیابانی به تصویب رسید؛ اما شامل افراد معلول، ناتوان و بی‌سرپرست، مجهول‌الیهویه، گمشده، متواری، متکدیان و ولگردان نیز می‌شد. عدم تفکیک سنی و جنسی و همچنین عدم جداسازی معضلات از نقاط ضعف این مصوبه بود. با اینکه نام طرح مربوط به کودکان کار بوده؛ اما عدم توجه خاص طراح به کودکان و مسائل آنها موجب شد سازمان بهزیستی پیشنهاد جداسازی کودکان تا ۱۸ سال را از گروه‌های دیگر به دفتر امور اجتماعی وزارت کشور ارائه کند.

پیمان‌نامه حقوق کودک به‌عنوان اصلی‌ترین منبع بین‌المللی حقوق کودکان است که در آن حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کودکان بیان شده است. ایران در سال ۱۳۷۲ به مقاله‌نامه حقوق کودک ملحق شد مشروط بر آنکه مفاد آن در هر مورد و هر زمان در تعارض با قوانین داخلی و موازین اسلامی باشد و یا قرار گیرد، از طرف دولت ایران لازم‌الرعايه نباشد. این مرجع اخباری را در زمینه تدوین «سند ملی حقوق کودک» در سال ۸۸ منتشر کرد؛ اما پس از کش‌وقوس‌های میان مجلس و دولت در نهایت در شهریور ماه سال ۱۴۰۰ مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی مورخ ۱۳۹۷/۱/۲۱ در خصوص سند ملی حقوق کودک و نوجوان توسط رئیس‌جمهور و رئیس شورا ابلاغ گردیده و متن آن منتشر گشت. علی‌رغم اختصاص این سند به کودک و نوجوان، فاقد نوآوری و تغییر رویکرد است. می‌توان گفت مواردی مربوط به کودکان که تاکنون در دیگر اسناد و قوانین پراکنده بود در این سند گرد آمده و همه مواد آن بدون تفکیک سنی میان کودک و نوجوان به بیان بدیهیات و «بایدهای» کلی پرداخته است.

سند ملی «کودک و اینترنت» با توجه به اهمیت موضوع کودکان در فضای مجازی به تصویب رسید و توجه به مسئله بسیار مهم ارتباط آنها با اینترنت از نقاط قوت این سند است (دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۴۰۰). با تأکید و توجه به اهمیت دوره کودکی اول و بر مبنای تفکیک سنی تمرکز سیاست‌گذاری را بر کودکان زیر ۸ سال قرار می‌دهد. این سند رویکردی جامع به سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای کودکان از بدو تولد تا هشت‌سالگی و توجه به والدین و مراقبان آنها

دارد. شناسایی و کنترل عواملی که موجب نابرابری شرایط رشد و تکامل کودکان می‌شوند و توجه به مسائل کودکان در حاشیه مانده و رفع تبعیض‌های مادی و معنوی در روند رشد کودکان از نقاط قوت این سند است.

پ) اسناد غیردولتی و بین‌المللی

سند تعامل مطلوب مسجد با کودک و نوجوان (مرکز رسیدگی به امور مساجد، ۱۳۹۷) و سند نقشه مهندسی کشور از جمله مهم‌ترین اسناد نهادهای غیردولتی هستند. سند تعامل مطلوب مسجد با کودک و نوجوان، تعامل تربیت‌محور کودکان و نوجوانان را در اولویت اساسی قرار داده است (دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۱). این سند برای جلوگیری از افتادن در ورطه سندنویسی در بخش پایانی خود ستاد اجرایی‌سازی سند را معرفی نموده تا هرچه بهتر به اجراسازی آن بپردازد.

با نگاهی به اهداف کلان سند نقشه مهندسی کشور می‌توان به غایت اصلی نظام در بحث تربیت کودکان پی برد. فراگیر شدن انس و تمسک به قرآن کریم و حاکمیت قرآن، تعالی هویت ملی و تقویت ایمان و عمل صالح، نهادینه‌شدن ولایت‌مداری و فرهنگ انتظار، تعمیق فرهنگ عمل به شعائر و فروع دین به‌ویژه نماز، امر به معروف و حجاب و نرخ رشد باروری از اصلی‌ترین اهداف سند است. حد‌اعلای آرمان‌گرایی، کلی‌گویی، چشم‌پستن بر اوضاع نابه‌سامان فرهنگی و اجتماعی کشور و نادیده گرفتن عوامل مؤثر بر آن، تعیین اهداف کلان بدون در نظر داشتن جزئیات امر و راهکارهای واقع‌نگرانه از ویژگی‌های این سند است. از طرفی در عالی‌ترین سند نقشه راه فرهنگی کشور در افق بلندمدت، اشاره‌ای به کودکان و مسائل فرهنگی آنها نشده و سند تنها در قسمت تعیین اهداف آموزشی و پرورشی خود را تابع سند تحول بنیادین می‌داند.

۵-۱-۲. اسناد و قوانین بین‌المللی

کنوانسیون حقوق کودکان (Convention on the Rights of the Child, 1959) و برنامه‌های تحت نظر یونسف و یونسکو در ایران از اصلی‌ترین قوانین بین‌المللی اجرا شده در ایران هستند. مقاله‌نامه بین‌المللی حقوق کودک، حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کودکان را بیان می‌کند. تاکنون ۱۹۳ کشور این سند

را تصویب کرده‌اند یا به آن ملحق شده‌اند و به این ترتیب مقبول‌ترین سند حقوق بشر در تاریخ می‌باشد. این مقاوله‌نامه بر چهار اصل استوار است: هیچ کودکی نباید از تبعیض رنج ببرد، در زمان تصمیم‌گیری برای کودکان باید منافع عالیه آنان در رأس قرار گیرد، کودکان حق حیات داشته و باید رشد کنند و در آخر کودکان حق دارند آزادانه عقاید و نظرهای خود را ابراز کنند و این نظرها در تمامی اموری که به آنها مربوط می‌شود، باید مورد توجه قرار گیرد.

صندوق کودکان سازمان ملل متحد (یونیسف) بزرگترین نهاد بین‌المللی حوزه کودکان است که در زمینه بهداشت و تغذیه، آموزش، مراقبت از کودکان و دسترسی به فرصت‌های برابر برای کودکان فعالیت می‌کند. هم‌اکنون همکاری ایران و یونیسف در دوره پنج‌ساله ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ بر زمینه‌های سلامت و تغذیه کودکان، آموزش کودکان و حمایت از اجرای برنامه‌ها برای بهبود دسترسی برابر به آموزش جامع فراگیر در تمام مقاطع تحصیلی، به‌ویژه برای کودکان کم‌برخوردار، کودکان پناهنده و دختران و کودکان با نیازهای ویژه و در آخر بر حمایت از رفاه کودکان متمرکز است. سازمان جهانی یونسکو نیز با پیشبرد دو برنامه و با تمرکز بر مسائل کودکان در ایران به فعالیت پرداخته است. برنامه آموزش برای همه (۲۰۰۰-۲۰۱۵) و اجرای برنامه «اهداف توسعه پایا» با عنوان رسمی «دگرگون ساختن جهان ما: دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار». در همایش جهانی آموزش برای همه (EFA) که در سال ۱۹۹۰ در جامتین تایلند به همت پنج سازمان بین‌المللی برگزار گردید، دولت‌ها موظف شدند تا سال ۲۰۰۲ برنامه‌های ملی برای تحقق اهداف آموزش برای همه را طراحی کرده و کل اهداف برنامه را تا سال ۲۰۱۵ تحقق بخشند. این برنامه ۶ هدف اصلی داشت که اولین هدف «گسترش آموزش پیش از دبستان و مراقبت اوان کودکی» را مورد تأکید قرار می‌داد و دولت‌ها، خانواده‌ها، سازمان‌های غیردولتی و جوامع محلی را ملزم می‌کرد با همکاری یکدیگر از آموزش مطلوب برای کودکان حمایت کنند. دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار نیز یکی از بخش‌های برنامه «اهداف توسعه پایا» بوده است. چهارچوب عمل آموزش ۲۰۳۰ با عنوان «به‌سوی

آموزش و یادگیری مادام‌العمر فراگیر، برابر و باکیفیت برای همه»، برنامه‌ای است برای بسیج کلیه کشورها برای دستیابی به اهداف مذکور از طریق ارائه روش‌های اجرایی، هماهنگی، تأمین اعتبار و نظارت بر آموزش تا سال ۲۰۳۰.

در سند ۲۰۳۰ استفاده از واژه‌هایی همچون شهروند جهانی و برابری جنسیتی، حساسیت‌هایی را برانگیخت و باعث بروز مباحثی از سوی برخی افراد گردید به‌ویژه آنکه شورای عالی انقلاب فرهنگی به‌طور جدی این سند را مورد نقد قرار داده است؛ اما با نگاهی بی‌طرفانه و با استفاده از نظرهای کارشناسان آموزشی و صاحب‌نظران دانشگاهی باید گفت، این سند صرفاً یک بیانیه قرائت شده در اجلاس یونسکو بود که اجرای آن برای هیچ کشوری الزام‌آور نبوده و دقیقاً به همان موضوع‌هایی اشاره دارد که در سند تحول هم آمده است (واقعیت‌های ۲۰۳۰، ۱۳۹۶). تمام شش موضوعی که قبلاً در بیانیه «آموزش برای همه» که پانزده سال در ایران بدون هرگونه اعتراضی اجرا شد، در بیانیه ۲۰۳۰ هم آمده است و تنها به شناسایی نقص‌های اجرایی در پانزده سال گذشته و استفاده از تجربه آن تأکید شده است (یوسف پور، ۱۳۹۶). کشورهای عضو یونسکو از ژانویه سال ۲۰۱۶ اجرای بیانیه ۲۰۳۰ را آغاز کردند ولی ایران همچنان آن را متوقف نگه داشته است؛ چراکه در روند تهیه چهارچوب عمل ملی که با استفاده از اسناد بومی در حال انجام بود، پس از سخنان رهبری و دستور دولت این کار متوقف شده است.

جدول (۲): نهادهای سیاست‌گذار حوزه کودکان

نهاد	سیاست‌ها	بررسی شاخص‌ها
کمیسیون حقوق کودکان	۱- قانون برنامه ششم توسعه	عدم توجه خاص به کودکان زیر ۶ سال - طراحی سیاست‌های آموزشی مبتنی بر همسانی هویتی
	۲- قانون حمایت از کودکان و نوجوانان	اعلام کودک‌آزاری به‌عنوان جرم عمومی برای اولین بار
	۳- سند تأمین امنیت زنان و کودکان	تأمین امنیت زنان و کودکان در عرصه‌های اجتماعی، سرنوشت نامعلوم اجرایی شدن سند
	۴- قانون حمایت از کودکان و نوجوانان	قانونی در ادامه سند تأمین امنیت، محول کردن امور مربوط به کودکان بی‌سرپرست به سازمان بهزیستی کشور

بررسی شاخص‌ها	سیاست‌ها	نهاد
<p>عدم توجه به آموزش و تربیت کودکان زیر ۷ سال - فاقد برنامه‌های تفکیکی بر اساس سن و جنسیت کودکان - توجه و تأکید صرف بر آموزه‌های اسلامی</p>	<p>۱- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش</p>	<p>طرح‌ها و اسناد دولتی</p>
<p>تعریف افراد زیر ۱۸ سال به‌عنوان کودک - فاقد برنامه کاربردی به‌منظور پیشگیری از بروز پدیده کودک کار</p>	<p>۲- سامان‌دهی کودکان کار</p>	
<p>تدوین سند ملی «کودک و اینترنت» و پرداختن به اهمیت موضوع کودکان و فضای مجازی از سه منظر فرهنگی، کسب و کار و حقوق شهروندی توسط وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات</p>	<p>۳- سند حمایتی و برنامه اقدام توسعه خدمات فضای مجازی کودک و نوجوان</p>	
<p>ارائه خدمات تربیتی، آموزشی و خدمات مددکاری و مشاوره به کودکان بی‌سرپرست توسط سازمان بهزیستی</p>	<p>۴- آیین‌نامه حمایت‌های فرهنگی، اجتماعی قانون تأمین زنان و کودکان بی‌سرپرست</p>	
<p>الحاق ایران به این کنوانسیون در سال ۷۲ - وجود ادعاهایی مبنی بر تصویب سند ملی حقوق کودک - عدم پاسخگویی متولیان این مقاله‌نامه و عدم دسترسی به متن سند مذکور</p>	<p>۵- مرجع ملی مقاله‌نامه حقوق کودک</p>	
<p>جدیدترین و تنها سند متمرکز بر کودکان زیر ۸ سال و توجه به اهمیت دوره کودکی اول و تأکید بر مقوله بازی و رشد در محیط امن خانواده</p>	<p>۶- سند ملی رشد و تکامل همه‌جانبه کودکان</p>	

نهاد	سیاست‌ها	بررسی شاخص‌ها
استاد فرزاد رتی	۱- سند تعامل مطلوب مسجد با کودک و نوجوان	تعبیر کودکان به‌عنوان سرمایه‌های اجتماعی، اولویت قایل شدن برای تعامل تربیت‌محور کودکان و نوجوانان با مسجد، به کوشش معاونت فرهنگی مرکز رسیدگی به امور مساجد و دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)
	۲- سند نقشه مهندسی فرهنگی کشور	در نظر داشتن اهداف متعالیه در فرهنگ و تعیین اهداف کلان فرهنگی از منظر دینی و مذهبی. حد اعلاّی آرمان‌گرایی و کلی‌گویی در تعیین اهداف کلان بدون در نظر داشتن جزئیات امر و راهکارهای واقع‌نگرانه به کوشش شورای عالی انقلاب فرهنگی
استاد بین‌المللی	۱- پیمان‌نامه حقوق کودک	مقاله‌نامه‌ای بین‌المللی با هدف بیان حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کودکان
	۲- سند فعالیت‌های یونسف در ایران	بزرگ‌ترین نهاد بین‌المللی در حوزه کودکان، همکاری با ایران در جهت تقویت نظام مراقبت بهداشتی کشور، برنامه‌های سلامت مادران، تغذیه کودکان، دسترسی برابر به آموزش جامع فراگیر در تمام مقاطع تحصیلی و...
	۳- اسناد و برنامه‌های یونسکو	همایش جهانی آموزش برای همه - گسترش سواد در جهان، افزایش فرصت‌های یادگیری برای همگان و بهبود یادگیری، موظف شدن دولت‌ها به طراحی برنامه‌های ملی برای تحقق اهداف آموزش برای همه تا سال ۲۰۰۲ و تحقق بخشیدن کل اهداف برنامه تا سال ۲۰۱۵
	۳-۱. آموزش برای همه	تدوین چهارچوب عمل آموزش ۲۰۳۰ با عنوان «به‌سوی آموزش و یادگیری مادام‌العمر فراگیر، برابر و باکیفیت برای همه» به‌عنوان دستورکار جهانی آموزش تا سال ۲۰۳۰ با هدف اصلی بسیج کلیه کشورها در دستیابی به آموزش و یادگیری مادام‌العمر فراگیر، برابر و باکیفیت برای همه، از طریق ارائه روش‌های اجرایی، هماهنگی، تأمین اعتبار و نظارت بر آموزش تا سال ۲۰۳۰
	۳-۲. سند ۲۰۳۰	

۵-۲. نهادهای متولی اجرای سیاست‌های حوزه کودکان؛ تداخل

وظایف نهادی، ضعف منابع مادی

۵-۲-۱. نهادهای دولتی

سازمان بهزیستی کشور و وزارت آموزش و پرورش از مهم‌ترین نهادهای دولتی مرتبط با کودکان در ایران هستند. صدور مجوز مهدکودک‌ها اصلی‌ترین فعالیت سازمان بهزیستی در حوزه کودکان بوده است؛ اما اکنون بر اثر بروز اختلاف‌ها میان این دو نهاد راجع به تدوین محتوا و نظارت بر مهدها، تنها وزارت آموزش و پرورش مجاز به صدور مجوز برای تأسیس مهدهای کودک شده است (خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۵). به‌منظور سامان‌دهی امور و رفع اختلاف‌های نهادهای متولی مهدهای کودک، شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۹۹، تأسیس مرکز ملی در حوزه تعلیم و تربیت کودک و سامان‌دهی مدیریت مهدکودک‌ها را به تصویب رساند و بر این اساس مقرر شد که مسئولیت حوزه‌های مختلف برنامه‌ریزی، مدیریت و نظارت و ارزیابی مهدکودک‌ها به وزارت آموزش و پرورش واگذار شود. اصلی‌ترین دلیل تصویب این مصوبه، اشاره به چهارده مرکزی است که در کشور مجوز مهدکودک صادر می‌کنند. اگرچه یکپارچه‌سازی نهادی در بحث صدور مجوز مهدهای کودک، موجب نظم و کارآمدی عملکرد خواهد شد؛ اما سپردن مسئولیت صفرتاصدی مهدهای کودک به وزارت آموزش و پرورش، مسئولیت این نهاد را در طراحی برنامه‌های جدید و به‌کارگیری نیروهای متخصص در این زمینه سنگین‌تر خواهد نمود و با توجه به مسائلی که این وزارتخانه در امور مدارس با آن مواجه است، باید به ارزیابی عملکرد این نهاد در این زمینه پرداخت.

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان از دیگر نهادهای دولتی است که منحصراً با مخاطب کودک و نوجوان سروکار دارد. در واپسین سال‌های دهه ۳۰ با شتاب گرفتن روند اصلاحات اجتماعی در ایران، و تغییرات گسترده در روش‌های آموزش و با آسان شدن فرایند یادگیری، جمعیت کتابخوان خردسال افزایش یافت. این تغییرات سبب توجه جامعه به ادبیات کودکان و نوجوانان و جلب توجه ناشران شد. سازمان انتشارات کانون با جلب همکاری نویسندگان شاعران و هنرمندان آن زمان به فعالیت گسترده اقدام نمود تا آنجا که طی ۱۳ سال فعالیت، ۱۴۶ عنوان کتاب برای گروه‌های سنی مختلف چاپ و منتشر کرد. تا قبل از تأسیس کانون، کتابخانه‌ای مختص کودکان در

ایران وجود نداشت. کانون رفته‌رفته به گسترده‌ترین شبکه کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان در کشور دست یافته و هم‌اکنون از برجسته‌ترین تولیدکنندگان و ناشران کتاب‌های کودکان و نوجوانان در ایران به‌شمار می‌رود. سازمان انتشارات، مرکز سینمایی و کتابخانه سه رکن اساسی این کانون هستند. پس از پیروزی انقلاب، نحوه فعالیت کانون مانند دیگر مراکز فرهنگی مورد تجدیدنظر قرار گرفت و به وزارت آموزش و پرورش ملحق شد. در حال حاضر در ۸۳۰ مرکز کانون در کشور فعالیت‌های فرهنگی، هنری و ادبی همانند نقد کتاب، داستان‌نویسی، شعرخوانی، قصه‌گویی، فیلم سازی، نقاشی، آشنایی با اقوام و ملت‌ها انجام می‌شود. امکان حضور بچه‌های نابینا، کم بینا، ناشنوا، کم‌شنوا و دارای نیازهای ویژه در کنار دیگر اعضا کانون از اقدام‌های مثبت کانون ارزیابی می‌شود.

صداوسیما به‌عنوان تنها رسانه رسمی و قانونی در ایران که متولی تولید و پخش برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی است، طبق اساسنامه با هدف شتاب بخشیدن به حرکت تکاملی انقلاب اسلامی در سراسر جهان به اجرای برنامه‌های ارشادی، آموزشی، خبری و تفریحی می‌پردازد. در راستای اجرای برنامه‌های مربوط به کودکان نیز شبکه اختصاصی کودک از سال ۱۳۹۱ آغاز به کار کرد. اکثر پویانمایی‌ها (انیمیشن‌ها) و برنامه‌های شبکه کودک به همت مرکز کودک و نوجوان سازمان هنری رسانه‌ای اوج که وابسته به سپاه پاسداران است، تولید می‌گردد. ایجاد گفتمان مقاومت در میان کودکان و نوجوانان از اهداف برنامه‌های تولیدی این سازمان است.

۵-۲-۲. نهادهای غیردولتی

شهرداری‌ها، سازمان فرهنگی آستان قدس رضوی، بسیج و سازمان تبلیغات اسلامی از جمله نهادهای غیردولتی هستند که در راستای اجرای سیاست‌های اجتماعی، به کودکان نیز توجه داشته‌اند. تأسیس فرهنگ‌سرای کودک، ایجاد خانه‌های بازی و اجرای طرح‌هایی با هدف گرمی‌داشتن کودک از جمله طرح شهر دوست‌دار کودک از جمله فعالیت شهرداری‌ها است. مفهوم شهر دوست‌دار کودک، در امتداد نظریه‌های حقوق شهروندی برای کودکان است که از سال ۱۹۹۰ با نظارت یونیسف پیگیری می‌شود. وظیفه این سازمان در طرح یاد شده ارتقا و حفاظت از حقوق کودکان است تا اطمینان حاصل شود که در تمام مسائل و فرایندهای تصمیم‌گیری، دیدگاه کودکان در نظر گرفته می‌شود و حقوق آنها پایمال نمی‌شود. یونیسف تأمین حقوق کودکان را محوریت اجرای این طرح بیان کرده است. شهر دوست‌دار کودک مبتنی

بر یک حاکمیت محلی است و پارک‌های موضوعی دارد. مراقبت‌های بهداشتی کودکان و محافظت از آنان در برابر خشونت و سوءاستفاده از دیگر ویژگی‌های این طرح است. شهر دوست‌دار کودک به‌طور کلی به این معناست که دولتمردان چگونه این شهرها را بر اساس علایق بچه‌ها اداره می‌کنند و نیز به شهرهایی گفته می‌شود که در آن، حقوق اساسی کودکان مثل سلامت، حمل‌ونقل، حمایت، آموزش و فرهنگ رعایت می‌شود. دولت ایران از سال ۱۳۸۶ با شهر تهران به طرح شهرهای دوست‌دار کودک ملحق شد و با استانداردسازی مبلمان شهری به‌ویژه وسایل خاص کودکان (ورزش، تفریح و بازی) به اقدام‌هایی پرداخت.

سازمان فرهنگی آستان قدس رضوی که با هدف تولید و ترویج معارف قرآنی و مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام) فعالیت می‌کند، اولویت فعالیت‌های فرهنگی خود را به «مهدالرضا» اختصاص داده است (سازمان فرهنگی آستان قدس رضوی). مهدالرضا با ۲۰ سال سابقه آموزش قرآن در پی احیای روش سنتی مکتب‌خانه است که کودکان تنها با مهارت خواندن در قالب قصه و بازی قرآن می‌آموزند. در حال حاضر در مناطق ۱۲ گانه مشهد دارای ۱۱۰ شعبه و بیش از ۴۵۰ کلاس و در سال ۹۸ بیش از ۲۵ هزار قرآن‌آموز در ۴۷۰ شعبه در سراسر کشور تحت آموزش مهدالرضا بودند. در دو سال اخیر ۳۵ هزار قرآن‌آموز در کلاس‌های آموزشی مهدالرضا شرکت کردند. مؤسسه انتشاراتی به‌نشر وابسته به آستان قدس رضوی نیز به‌طور تخصصی به حوزه کتاب کودک وارد شده و تحت عنوان «کتاب‌های پروانه» به انتشار کتاب‌های متنوع با موضوعات دینی می‌پردازد.

بسیج، دیگر نهاد غیردولتی وابسته به سپاه پاسداران که بازوی جهادی و فرهنگی نظام سیاسی است، در زمینه جذب، آموزش و تربیت کودکان و نوجوانان، سازمان بسیج دانش‌آموزی را در پی ایجاد توافق‌نامه‌ای میان بسیج و وزارت آموزش و پرورش در سال ۷۱ تشکیل داد. برگزاری دوره‌های مختلف آموزشی، علمی و اعتقادی، برگزاری مراسم مذهبی، فرهنگی و ملی از جمله برنامه‌های اجرایی بسیج در امور کودکان و نوجوانان است. هم‌اکنون پایگاه‌های بسیج مساجد متصدی مهدهای مساجد هستند که از سال ۹۰ آغاز به کار کرده است. در حال حاضر هزاران مهدمسجد سعی در جلوگیری از اشاعه فرهنگ غربی در میان خردسالان دارند؛ اما با توجه به حساسیت امر تربیت دینی، مربیان مهدهای قرآنی باید در بالاترین سطح ممکن از لحاظ علمی و رفتاری باشند. علاوه‌براین تعداد کثیر این مهدها در سراسر کشور، نیازمند نیروی کار بسیاری است. آموزش صحیح و به‌استخدام درآوردن این افراد

پروسه‌های زمان‌بر و نیازمند هزینه بالاست. درحالی‌که اکثر کارکنان مهدهای قرآنی فاقد بنیه علمی لازم و دارای حقوق و مزایای اندک هستند. با کیفیت پایین آموزش و خدمات و کثرت بیش‌ازحد این مهدها، آنچه که از دست خواهد رفت، اعتبار همه مهدهای قرآنی در نگاه عموم مردم است.

سازمان دارالقرآن یکی از مجموعه‌های بزرگ وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی که با توجه به اساسنامه این سازمان در راستای نشر فرهنگ اسلامی فعالیت دارد، عهده‌دار صدور مجوز برای تأسیس مهدهای کودک قرآنی است. اینکه به گفته شورای عالی انقلاب فرهنگی حدود ۱۲ نهاد به صدور مجوز تأسیس مهدها اقدام می‌کنند، جز به این معنا نیست که ضوابط و رویه یکسانی درباره تأسیس مهدها وجود ندارد و هر نهاد خود را مستحق دخالت در امر مهمی به نام تعلیم و تربیت کودک می‌داند.

جدول (۳): نهادهای مجری سیاست‌های مربوط به کودک

سیاست‌های اجرایی	نهادهای مجری
فعالیت در جهت صدور مجوز، نظارت و آموزش مربیان مهدهای کودک و ارائه دیگر خدمات توانمندسازی و حمایت از کودکان و نوجوانان آسیب‌پذیر	۱- سازمان بهزیستی کشور
تنها نهاد رسمی کشور با وظیفه فراهم آوری بسترهای مناسب در زمینه آموزش اجباری برای کودکان ۷ تا ۱۸ سال - واگذاری مسئولیت انحصاری صدور مجوز مهدکودک - مسئول برنامه‌ریزی، مدیریت و نظارت و ارزیابی بر مهدکودک‌ها در پی تصویب تأسیس مرکز ملی در حوزه تعلیم و تربیت کودک	۲- وزارت آموزش و پرورش
سازمانی غیرانتفاعی و فرهنگی و هنری، وابسته به وزارت آموزش و پرورش - دارای گسترده‌ترین شبکه کتابخانه‌های کودکان و نوجوانان و از برجسته‌ترین تولیدکنندگان و ناشران کتاب‌های کودکان - مهم‌ترین نهاد فعال در حوزه تربیتی کودکان با فعالیت در زمینه‌های متعدد فرهنگی و هنری از جمله کتاب، سینما، تئاتر، نمایش‌های عروسکی، جشنواره‌های نقاشی و تولید و عرضه اسباب بازی و لوازم تحریر	۳- کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
دارای شبکه اختصاصی کودک تحت عنوان کانال پویا و تولید و پخش برنامه برای خردسالان زیر ۶ سال - مشارکت با مرکز کودک و نوجوان مؤسسه فرهنگی هنری اوج وابسته به سپاه پاسداران با هدف سیاست‌گذاری و حمایت از تولید محصولات و خدمات مناسب کودکان و نوجوانان در جهت ارتقاء اعتقادی، اخلاقی و فرهنگی این گروه سنی - آموزش غیرمستقیم ارزش‌ها با استفاده از شعر، سرود، نماهنگ، فیلم و پویانمایی	۴- صداوسیما

سیاست‌های اجرایی	نهادهای	نهادهای پیرو دولتی
سازمان فرهنگی هنری شهرداری - فعالیت فرهنگسراها و خانه‌های فرهنگ در زمینه‌های مختلف فرهنگی و هنری از جمله فرهنگسراهای مخصوص کودک، خانه‌های بازی، پیوستن به طرح شهر دوست‌دار کودک	۱- شهرداری	
سازمان فرهنگی آستان قدس رضوی - تعیین اولویت‌های فرهنگی با هدف نشر و ترویج اسلام و سیره ائمه (علیهم‌السلام) - تأسیس مهدهای کودک با نام مهدالرضا	۲- آستان قدس رضوی	
فعالیت در ابعاد مختلف سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی - تأسیس بسیج دانش‌آموزی به‌منظور جذب، آموزش و تربیت کودکان و نوجوانان - نظارت بر عملکرد مهدهای مسجد در پی امضای تفاهم‌نامه‌ای میان سازمان بهزیستی و سازمان بسیج مستضعفین در سال ۹۴	۳- بسیج	
سازمان دارالقرآن الکریم - فعالیت در راستای نشر فرهنگ اسلامی و قرآنی - صدور مجوز تأسیس و سامان‌دهی کانون‌های فرهنگی و قرآنی - صدور مجوز برای تأسیس مهدهای کودک قرآنی	۴- سازمان تبلیغات اسلامی	

۶. برون دادها؛ نتایج برنامه‌های اجرایی و ارزیابی آنها

جمهوری اسلامی ایران به دلیل مسائل اقتصادی و سیاسی تا اواسط دهه ۷۰، غافل از پرداختن اختصاصی به مسائل کودکان و نوجوانان و آسیب‌های این قشر بوده است. اولین اسناد و طرح‌هایی که به‌طور ویژه مسائل مربوط به کودکان را در نظر داشته‌اند، در حوزه بهداشت و درمان بوده است از جمله دستیابی به پوشش وسیع واکسناسیون، بهبود وضعیت تغذیه‌ای، ریشه‌کنی فلج اطفال، کاهش و جلوگیری از مرگ‌ومیر کودکان. به گزارش مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، بر اساس آخرین داده‌های موجود در کشور برای سال ۱۳۹۷، میزان مرگ‌ومیر کودکان زیر یک‌سال برابر با ۷٫۴ در هر هزار تولد بوده است. هدف‌گذاری توسعه پایدار تا سال ۲۰۳۰، کاهش مرگ نوزادان به حداقل ۱۲ رویداد به ازای هر هزار تولد است که ایران به این هدف‌گذاری دست یافته است. در زمینه آموزش کودکان و نوجوانان، نظام سیاسی ایران موفق گردید با طرح آموزش عمومی که شامل دوره‌های آموزش ابتدایی تا أخذ دیپلم است، کودکان را تا دوازده سال تحت پوشش قرار دهد. مطابق آمار در سال ۱۳۹۶، از تعداد ۱۶ میلیون و ۷۲۰ هزار و ۴۲۲ نفر افراد ۶ تا ۱۹ سال معادل ۹۸٫۵ درصد باسواد بوده‌اند که البته باید اشاره کرد بیش از یک‌ونیم میلیون نفر (۱۶۸۲۳۴۶) از این تعداد، از سیستم آموزشی خارج شدند که قریب به ۳۷ هزار نفر از آنها کودک ۶ تا ۹ ساله بودند.

با نگاهی به اعتبارات مالی پیش‌بینی شده برای برنامه‌های مربوط به کودکان

می‌توان به درک بهتری از وضعیت سیاست‌گذاری رسید. در لایحه بودجه سال ۱۴۰۰، به‌منظور سامان‌دهی کودکان کار و خیابان و حمایت از کودکان بی‌سرپرست و دیگر کودکان آسیب‌پذیر، مبلغ ۶۹۱ میلیارد تومان اعتبار پیش‌بینی شده بود که در مقایسه با اعتبار مصوب این بخش در قانون بودجه سال ۹۹، حدود ۲۵ درصد رشد داشته است. از مجموع اعتبارات این بخش، ۸۱ درصد به برنامه حمایت از کودکان و نوجوانان تحت پوشش سازمان بهزیستی اختصاص یافته که ذیل این برنامه ۱۹ فعالیت تعریف شده که در این میان می‌توان به برنامه سامان‌دهی کودکان خیابانی با اعتبار ۱۱۳ میلیارد تومان و حمایت از کودکان کار با اعتبار ۱۴ میلیارد تومان اشاره کرد (مرکز پژوهش‌ها، ۱۳۹۹، ص. ۲). این در حالی است که آمار دقیقی از تعداد کودکان کار در ایران وجود ندارد چراکه پدیده‌ای مخفی است و شناسایی کودکانی که دچار آسیب‌های اجتماعی شده‌اند، تقریباً کاری غیرممکن است و آمارهایی که سازمان‌ها یا اشخاص در این‌باره ارائه داده‌اند حدسی است. در سال ۱۳۹۶، از حدود ۹ میلیون کودک، حدود ۴۹۹ هزار نفر در فعالیتهای اقتصادی مشارکت داشتند که نسبت به سال‌های ۹۴ و ۹۵ با افزایش ۹٫۶ درصدی و ۶ درصدی روبه‌رو بوده است.

در سالنامه آماری بهزیستی در سال ۱۳۹۸ آمده است که ۴۸۰۵ کودک شناسایی شده، از مراکز توانمندسازی کودکان خیابانی در سراسر کشور خدمات دریافت کرده‌اند. درحالی‌که در سال ۱۳۹۵ این آمار ۹۲۸۷ نفر بوده است (سالنامه آماری، ۱۳۹۸، ص ۵۴). مسلماً کاهش این آمار به فاصله سه سال، ناشی از کمتر شدن تعداد کودکان خیابانی نبوده است بلکه به گفته متولیان بهزیستی در شهرستان‌ها، به جهت کمبود منابع مالی، عملاً شناسایی و خدمت‌رسانی مداوم به این کودکان غیرممکن است و بنابراین کاهش آمار کودکان خیابانی از جهت عدم پیگیری در شناسایی و یا رهاسازی آنها پس از معرفی از جانب دیگر نهادها مانند نیروی انتظامی است. متولیان امر همچنین بر این نکته تأکید دارند که وخامت اوضاع اقتصادی در زمان همه‌گیری کرونا به میزان قابل توجهی تعداد کودکان خیابانی و خصوصاً کودکان زباله‌گرد و بازیافت‌جو را افزایش داده است؛ بنابراین اختصاص چنین اعتباری به برنامه حمایت از کودکان و نوجوانان تحت پوشش سازمان بهزیستی هیچ کمکی به حل ریشه‌ای مشکلات ناشی از آسیب‌های اجتماعی نخواهد کرد.

ازهمین‌رو اگرچه سال‌ها از اجرای طرح سامان‌دهی کودکان کار می‌گذرد نهنها کنترلی بر این پدیده صورت نگرفته که حتی شاهد صحنه‌های بی‌شماری از کار

کودکان در سطح جامعه هستیم. شاید ناکارآمدی طرح مذکور یکی از دلایل شیوع روزافزون کار کودکان باشد. بنا بر آمار غیررسمی موجود بیش از نیمی از کودکان کار در ایران از اتباع مهاجر هستند و باید در این باره اداره اتباع نیز وارد شده و سهمی برای بهبود اوضاع برای خود قائل شود. تغییر و ازدیاد روزافزون آسیب‌های اجتماعی طلب می‌کند که برای مقابله با آنها، طرح و برنامه‌های مربوط به یک دهه پیش را به‌روزرسانی کرده و با توجه به مقتضیات زمان تغییر دهیم.

در تحلیل اعتبارات وزارت آموزش و پرورش به‌عنوان مهم‌ترین نهاد مرتبط با کودکان، باید گفت هزینه‌های کارکنان، بالاترین سهم هزینه‌ها در این وزارتخانه است. مجموع اعتبارات وزارتخانه در لایحه بودجه سال ۱۴۰۰، بیش از ۱۱۳ هزار میلیارد تومان است. حدود ۹۶٫۵ درصد اعتبارات این وزارتخانه مربوط به هزینه عمومی است. از ۸۹ هزار میلیارد تومان اعتبار هزینه ادارات کل استان‌ها نیز حدود ۹۳ درصد آن مربوط به جبران خدمات کارکنان است. این ترکیب نامتوازن در اعتبارات نشان می‌دهد که همچنان سهم هزینه‌های غیرکارکنان این وزارتخانه یعنی هزینه‌های کیفیت‌بخشی بسیار اندک و ناکافی است. بر اساس تجربه عملکرد بودجه در سال‌های گذشته به دلیل بیش برآوردی منابع و کم‌برآوردی هزینه‌ها، برای رفع کسری بودجه به ناچار از اعتبارات غیرکارکنان کاسته و آن را صرف پرداخت حقوق و مزایای کارکنان می‌کند. کیفیت و عدالت آموزش به‌طور قطع قربانی ادامه این روند هستند. در لایحه بودجه سال ۱۴۰۱ اعتبار وزارت آموزش و پرورش با افزایش ۴۸٫۱۳ درصدی نسبت به سال ۱۴۰۰، به مبلغ ۱۷۵ هزار میلیارد تومان رسیده است؛ اما در این لایحه با کاهش چشمگیر بودجه برخی از اعتبارات برنامه‌های کیفیت‌بخشی مواجهیم؛ برای مثال می‌توان به افت ۴۲ درصدی برنامه توسعه و ارتقاء تربیت بدنی و ورزش و سلامت دانش‌آموزان و کاهش ۶۴ درصدی اعتبار برنامه «پرورش امور تربیتی، توانمندسازی و غنی‌سازی اوقات فراغت و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان» اشاره کرد. همچنین در لایحه بودجه، اعتبارات مربوط به دو برنامه توان‌بخشی و آموزش حرفه‌ای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه حذف شده است.

انتظار می‌رود باتوجه به اهمیت سند تحول بنیادین برای اجرای مفاد آن پیش‌بینی‌هایی در بودجه صورت گیرد؛ اما آنچه در واقع رخ داده ساده‌انگاری و سطحی‌نگری در اجرای این سند است؛ چراکه برنامه‌های سال‌های گذشته که در برخی موارد ادغام نیز شده‌اند، صرفاً جهت هم‌راستایی با سند تحول بنیادین، به

اضافه کردن عباراتی همچون «مبتنی بر ساحت‌های ۶گانه سند تحول» و «در چهارچوب سند تحول...» به عناوین برنامه‌ها بسنده شده است. به‌روشنی پیداست که تورم اسناد در نظام سیاست‌گذاری ایران سبب تلنباری طرح و برنامه‌ها شده؛ اما قابلیت به اجرا درآوردن آنها به جهت کمبود منابع و پشتیبانی وجود ندارد. درحال حاضر مواجهه با محدودیت‌های مالی بی‌شمار سبب اکتفای متولیان اجرایی به کمیت‌ها شده و غفلت و نادیده‌انگاری کیفیت برنامه‌ها باعث ایجاد فاصله بسیار با استانداردهای بین‌المللی شده است.

۷. راهکارها؛ تغییرات اجتماعی متناسب با شرایط کودک و لزوم تغییر نگرش به کودک و مسئله کودکی

سیاست‌های مربوط به کودکان در قدم اول باید کیفیت رشد و سلامت روانی آنها را در کنار توجه به سلامت جسم مدنظر قرار دهند. والدین، مربیان و همه کسانی که در ارتباط مداوم با کودکان هستند باید تحت آموزش‌های مستمر و خدمات روان‌شناسی و مشاوره قرار داشته باشند. معلمان و مربیان باید از لحاظ تسهیلات و مزایای شغلی در بهترین شرایط ممکن باشند. معلمانی که به حق دچار دغدغه حقوق و مزایا هستند، مربیان آسوده‌ای در تربیت کودک نخواهند بود. آموزش و پرورش دو امر جدایی‌ناپذیر بوده و بی‌توجهی به هرکدام از آنها روند رشد را در کودکان با مشکل مواجه خواهد نمود. توانمندسازی کودکان با استفاده از آموزش مهارت‌محور، مهارت‌های ارتباطی در جامعه، آشتی و مراقبت از طبیعت و حفظ محیط‌زیست، اهتمام به پرورش تفکر انتقادی و خلاقانه و مهارت فراگیری زبان‌های خارجه، از خلأهای جدی نظام آموزشی در مدارس دولتی ایران است. تأسیس مدارس مهارت‌محور خصوصی و غیرانتفاعی در سال‌های اخیر نیز اگرچه امیدبخش و کارآمد جلوه کرده؛ اما با توجه به هزینه بالای شهریه، تنها به استفاده اقشار خاصی محدود شده است. نرخ تورم و کاهش بودجه برنامه‌های کیفیت‌بخش در مدارس دولتی، تبعیض‌های غیرقابل جبرانی در نظام آموزشی کشور به‌وجود خواهد آورد. فقر ناشی از رکود اقتصادی کودکان بسیاری را از نظام آموزشی جدا کرده و به‌کار در خیابان فرستاده است و همزمان، آسیب‌های اجتماعی آنان روزانه افزایش می‌یابد. دعوای دیوان‌سالارانه میان دو وزارتخانه آموزش و پرورش و بهزیستی جز دامن‌زدن به مشکلات کودکان نتیجه دیگری در پی ندارد. اکنون که مهدهای کودک و مراکز نگهداری کودکان قبل از سن دبستان به وزارت آموزش و پرورش سپرده شده؛ اما

باید پرسید برای تأمین نیروی انسانی باتجربه چه راهکاری اندیشیده‌اند؟ آیا این وزارتخانه با مقدار بدهی قابل‌توجه به کارکنان خود، توان تحت‌پوشش قرار دادن خدمات مربوط به مهدهای کودک را خواهد داشت؟ آفت کیفیت برنامه‌های اجرایی در آموزش و پرورش سبب رشد ناقص و معیوب کودکان در این سیستم خواهد شد که با خروج از آن باری بر دوش وزارتخانه دیگر خواهند شد و این چرخه نافرجام تا زمان اصلاحات اساسی و بیان راه‌حل‌های کاربردی برای برون‌رفت از آن همچنان در همین روند ادامه خواهد یافت.

سیاست‌های کاهش یا افزایش جمعیت بدون توجه به الزامات اقتصادی و فرهنگی دستاورد مناسبی نخواهد داشت. فشار اقتصادی، هزینه‌های گزاف پزشکی و مراقبت‌های بارداری و پوشش ضعیف بیمه‌ای برای آن، هزینه‌های زیان و مراقبت‌های جسمی و روحی این دوران خطیر از ابتدایی‌ترین مسائلی است که باید بدان توجه داشت. همچنین شرایط اقتصادی سال‌های اخیر، زنان را بیش‌ازپیش به فعالیت اقتصادی وادار نموده است. زنان شاغل متعددی در صحبت با نگارنده بر این امر تأکید داشتند که بسیاری از کارفرماها شرط عدم‌بارداری را برای استخدام بیان می‌کنند و زنان بسیاری اگرچه تا آخرین روزهای زایمان مشغول به کار بوده‌اند پس از به دنیا آوردن فرزند یا اخراج شده‌اند و یا به دلیل مرخصی کم و هزینه پرستار از کار فاصله گرفته‌اند.

یکی دیگر از تأثیرات اوضاع اقتصادی بر سرنوشت کودکان، نقش پدران در رشد و تربیت آنهاست که عملاً در دوران زایمان و نقاهت بعد از آن حضور مؤثری ندارند. طرح مرخصی زایمان برای پدران در بسیاری نهادهای دولتی همچنان به یک شوخی می‌ماند. نظام سیاست‌گذاری باید پاسخ دهد با وجود چنین مسائلی مهمی در رابطه با کودکان، با چه پشتوانه‌ای قصد افزایش جمعیت دارد؟ چه طرح و برنامه‌های عملی برای ده سال آینده کودکانی که فرضاً در سال ۱۴۰۰ متولد شده‌اند خواهد داشت؟ ناهماهنگی، موازی‌کاری، پراکندگی بودجه در نهادهای مشابه و از همه مهم‌تر تولید طرح و برنامه‌های متعدد در قالب اسناد گوناگون بدون توجه به سازوکار اجرایی آن ازجمله اصلی‌ترین ضعف‌های نظام سیاست‌گذاری در ایران است. ایجاد سازمانی تخصصی با تمرکز بر مسائل کودکان و با به‌کارگیری کارشناسان زبده و ارزیابی و رصد مشکلات کودکان در همه زمینه‌های زیستی و اجتماعی می‌تواند راهگشای بسیاری از مسائل باشد.

اصرار بر اجرای برنامه‌های آموزشی یکسان و متمرکز سیاست‌گذاران را از توجه

به ذات کودکان و مسئله کودکی غافل کرده است. کودکان اعضای نامرئی جامعه هستند و بی‌توجهی به آنها در طراحی خدمات شهری حتی در کلان‌شهرها مشهود است. از جمله خیابان‌های فاقد گذرهای امن و بی‌نقص برای عبور و مرور مادران و کودکان، طراحی مبلمان شهری بدون توجه به شرایط جسمی کودک و فقدان خدمات مختص کودکان در ناوگان حمل‌ونقل عمومی. طراحی نشیمن‌های غیرقابل استفاده برای بزرگسالان در وسایل نقلیه عمومی، بازطراحی سرویس‌های بهداشتی در مهدهای کودک، مدارس، پارک‌ها و شهربازی‌ها که عملاً متناسب با شرایط کودکان طراحی نشده‌اند، جزو اصلی‌ترین الزامات خدمات شهری است. همچنین برگزاری کلاس‌ها و کارگاه‌های آموزشی عمومی و رایگان به مدد شهرداری‌ها و مراکز بهزیستی برای عموم مردم در راستای تقویت مهارت ارتباط با کودکان و ارتقای فرهنگ جامعه مؤثر خواهد بود. طراحی خلاقانه تابلوهای آموزشی و نصب بیلبوردها در سطح شهر به منظور یادآوری نکات کلیدی در ارتباط با کودکان در سطح جامعه نیز می‌تواند در رفتار افراد با کودکان تأثیرگذار باشد. درنهایت باید با تغییر نگاه به کودک و احترام به کودکی و با حذف نگرش سیاسی به این مسئله، به‌سوی طراحی و اجرای برنامه‌هایی رفت که کودکان را صرفاً در زمینه کودکی و با مقتضیات مخصوص به آن در نظر بگیرند و به سلامت جسم و روان آنها و پرورش مهارت‌های کاربردی در زندگی توجه نمایند.

جدول (۴): ارزیابی و راهکارها

راهکارها	ارزیابی
توجه به سلامت روان و کیفیت رشد در کنار توجه به سلامت جسمانی کودکان	غفلت از کودکان و مسائل آنها تا دهه ۷۰
آموزش‌های مستمر و خدمات روان‌شناسی و مشاوره برای مربیان و همه کسانی که در ارتباط مداوم با کودک هستند	اولویت‌بندی مسائل و رسیدن به اهداف برنامه توسعه پایدار در مسائل بهداشتی و رسیدن به کشورهای پیشرو در زمینه کاهش مرگ‌ومیر نوزادان و کودکان
استفاده از رویکرد آموزش مهارت‌محور و توانمندسازی کودکان با استفاده از روش‌های خلاقانه آموزشی	آموزش اجباری رایگان تا دیپلم و رسیدن به آمار نود و هشت‌ونیم درصد باسوادی در کودکان و نوجوانان ۶ تا ۱۹ سال
پیشگیری از دعوای سیاسی و تداخل در برنامه	ارزیابی اعتبارات بودجه دو وزارتخانه بهزیستی و

ارزیابی	راهکارها
آموزش و پرورش، تخصیص اعتبارات اندک به برنامه‌ها و سیاست‌های کلان	وزارتخانه‌های مربوط به کودکان
ضعف منابع مالی در مدیریت آسیب‌های اجتماعی مربوط به کودکان	پیشگیری از ناهماهنگی، موازی‌کاری و پراکندگی بودجه در نهادهای مشابه و تولید طرح و برنامه‌های متعدد در قالب اسناد بدون توجه به سازوکار اجرایی آنها
افت اعتبارات برنامه‌های توانبخشی و آموزش حرفه‌ای در وزارت آموزش و پرورش در بودجه ۱۴۰۱	عقب‌نشینی از سیاست‌های یکدست‌ساز و نگاه سیاسی به کودک و مسئله کودکی
غفلت از پرداختن به مهم‌ترین اسناد طراحی شده از جمله سند تحول بنیادین در ردیف‌های اعتبار بودجه	مدیریت خدمات شهری با در نظر گرفتن شرایط کودک، امن کردن خیابان و جامعه برای کودکان با اجرای برنامه‌های آموزشی و فرهنگ‌سازی با هدف بهبود ارتباط جامعه با کودک

نتیجه‌گیری

اهمیت به کودک و مسئله کودکی امری است که در نظام سیاسی و اجتماعی ایران از آن غفلت شده است. نگاه کلان و حکومتی به کودکان باعث شده انجمن‌ها و تشکل‌های حامی حقوق کودکان در ایران عملاً خارج از نظام سیاست‌گذاری و فاقد اثرگذاری بالا باشند. نظام سیاسی تربیت کودک را از آن جهت مهم می‌شمارد که در راستای اهداف، ارزش‌های حاکم باشد. از این رو نهادهای متعددی خود را متولی امر تربیت دانسته و با تصویب طرح و اسناد متعدد به‌نوعی در امر تربیت مشارکت می‌ورزند؛ بنابراین شاهد تورم اسنادی در بخش طراحی سیاست‌های مربوط به کودکان بوده و از آنجاکه با ضعف منابع مالی و بیشتر از آن با ضعف تخصص و کارشناسی نیز روبه‌رو هستیم، بسیاری از طرح‌ها در مرحله تنظیم سند مانده و هیچگاه قابلیت اجرایی نیافته‌اند. از طرفی تعدد اسناد باعث پراکندگی بودجه در نهادهای مختلف شده که خود دلیلی است بر ضعف منابع مالی لازم برای اجرایی شدن طرح‌ها. نگاه سیاسی به مسئله کودک همچنین سبب عدم اجرایی شدن اسناد بین‌المللی گردیده که در مقیاسی جهانی و با استفاده از آرای کارشناسان متعدد، با نگاهی اختصاصی به مسائل کودکان تنظیم شده‌اند.

راهکار سیاستی

حل مسائل مربوط به کودکان تنها از مسیر سیاست‌گذاری صحیح امکان‌پذیر است. اینکه با تأسیس نهادی مختص مسائل کودکان به بررسی مشکلات این قشر حساس پرداخته و با استفاده از کارشناسان مجرب به تصویب طرح‌هایی اقدام نمود که دارای قابلیت اجرایی باشند و با تکیه بر ارزش‌های انسانی، کودکان را به اعضای بهتر برای فردایی بهتر بدل کنند. در بخش اول قسمت ورودی‌ها نیاز به حوزه عمومی قدرتمند و علمی است که با بخش سیاست‌گذاری رسمی در تماس باشد. در طراحی نیاز به پایش و یکدست‌سازی قوانین و سبک‌سازی فلسفه و دکترین با منطق واقع‌گرایی و تجربیات علمی است. در اجرا نهاد مشخص با سازوکارهای مأموریتی لازم است که بار طراحی را کاهش و اجرا را تقویت کند و از همه این‌ها مهم‌تر ارزیابی ملی و علمی از اقداماتی که تاکنون انجام گرفته است. کودکان در ایران هرچند به حس و ضرورت در مرحله اول چرخه سیاست‌گذاری قرار گرفته‌اند؛ اما هنوز برای آنها فلسفه، دکترین و اجراییات مشخصی وجود ندارد.

فهرست منابع

- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق). *لسان‌العرب*. جلد ۵. بیروت: ناشر دارلصادر
- بیگی، جمال (۱۳۹۸). راهبردنگاری قانونی برای کودکان و نوجوانان در سیاست‌گذاری آموزشی. *نشریه سیاست‌نامه علم و فناوری*، (۲۹). Doi: 20.1001.1.24767220.1398.09.4.3.3
- جیمز، آلیسون و جنکس، کریس (۱۳۸۵). *جامعه‌شناسی دوران کودکی*. ترجمه علیرضا ابراهیم‌آبادی و علیرضا کرمانی، تهران: نشر ثالث.
- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۱). *سند نقشه مهندسی کشور*: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/859054>
- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۴۰۰). *سند ملی حقوق کودک و نوجوان*: <https://sccr.ir/news/18235/1/>
- ذکابی، محمدسعید (۱۳۹۶). *مطالعات کودکی: مفاهیم، رویکردها و مسائل محوری*. *فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، سال سیزدهم، (۴۶). https://www.jcsc.ir/article_25975.html
- روسو، ژان ژاک (۱۳۵۰). *امیل (آموزش و پرورش)*. ترجمه زیرک‌زاده، تهران: انتشارات ناهید.

- سند امنیت بانوان در روابط اجتماعی به کجا رسید؟ (۱۳۹۵). بازیابی از خبرگزاری ایسنا: <https://www.isna.ir/news/95112719449>
- شاه‌آبادی، حمیدرضا (۱۳۸۵). *مقدمه‌ای بر ادبیات کودک: بحثی در شناخت مفهوم کودکی*. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- شریعتی‌نسب، صادق (۱۳۹۶). سیاست قانون‌گذاری ایران درباره کودکان بی‌سرپرست. *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، سال سیزدهم، (۴۶).
- شعبان، مریم (۱۳۹۹). گونه‌شناسی سیاست‌گذاری‌های مرتبط با کودک در ایران. *فصلنامه حقوق کودک*، سال دوم، (۴). <http://childrightsjournal.ir/article-1-52-fa.html>
- سفاری، علی و ایروانیان، امیر (۱۳۸۸). نقش سیاست‌گذاری‌های دولتی بر تشدید روند کودک آزاری. *نشریه تحقیقات حقوقی*، (۴۹). https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/article_56409.html
- طباطبایی، سید حسین (۱۳۷۷). *ریاض المسائل*. جلد ۸، قم: ناشر دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- مجلسی، محمدباقر (۱۳۰۰). *بحارالانوار*. جلد ۳. مترجم موسی همدانی، تهران: گنجینه تهران.
- مرکز اطلاعات (۱۳۹۸). *تحول اداری و توسعه خدمات بهزیستی*. سالنامه آماری ۱۳۹۸.
- مرکز رسیدگی به امور مساجد (۱۳۹۷). *سند تعامل مطلوب مسجد با کودک و نوجوان*. بازیابی از دفتر مطالعات، پژوهش‌ها و ارتباطات حوزوی. <https://masjedpajoh.ir/Upload/asnaad/masjed-kudak-nojavan.pdf>
- مشتاقی، مرضیه؛ علامه، سیدفرید و آقایی، اصغر (۱۳۹۰). مقایسه مفهوم کودک و نیازهای کودک از دیدگاه کودکان و والدین شهر اصفهان. *تفکر و کودک*، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دوم، (۲).
- مفیدی، فرخنده (۱۳۹۳). مبانی آموزش و پرورش در دوره پیش از دبستان. تهران: سمت.
- نادری، مریم و احمدی هدایت، حمید (۱۳۹۵). بررسی تربیت رسمی و عمومی در جمهوری اسلامی ایران در سند تحول بنیادین. دومین همایش ملی تربیت معلم.
- نظیف، سارا؛ نجف‌زاده، مهدی و اسلامی، روح‌الله (۱۳۹۹). بازنمایی پساساختاری مفهوم کودکی در برنامه‌های کودک و نوجوان. *فصلنامه علمی رسانه‌های دیداری و شنیداری*، (۳۵).
- واقعیت‌های ۲۰۳۰ (۱۳۹۶). بازیابی از خبرگزاری ایرنا: <https://www.irna.ir/news/82546759>

یوسف‌پور، احمد؛ معصومی، شهرام و شعبانخواه لیلی، مهرا (۱۳۹۶). *تحلیلی بر سند ۲۰۳۰ یونسکو. دومین کنگره بین‌المللی علوم انسانی، مطالعات فرهنگی.*

- Birkland, T. A. (2014). *An introduction to the policy process: Theories, concepts and models of public policy making*. Routledge.
- Convention on the Rights of the Child, Adopted and opened for signature (1959) <https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/1959-Declaration-of-the-Rights-of-the-Child.pdf>
- Dye Thomas, R. (1995). *Understanding Public Policy*, Eight Edition, New Jersey, Prentice Hall, EnglewoodCliffs.
- Easton, D. (1965). *A System Analysis Of Political Life*. New York: Wiley.
- Kehily (2004). *Understanding childhood: An introduction to some key themes and issues*. Oxford: Open University press.
- Peters, guy Jon Pierre (2006). *Handbook of Public Policy*. London: Sage Publication.

References

- Bigi, K. (2018). Legal strategizing for children and teenagers in educational policy. *Science and Technology Policy Journal*, (29). Doi: 20.1001.1.24767220.1398.09.4.3.3. (In Persian)
- Birkland, T. A. (2014). *An introduction to the policy process: Theories, concepts and models of public policy making*. Routledge.
- Center for dealing with mosque affairs (2017). Document of the desirable interaction of the mosque with children and adolescents. Retrieved from the Office of Seminary Studies, Researches and Communications. <https://masjedpajoh.ir/Upload/asnaad/masjed-kudak-nojavan.pdf>. (In Persian)
- Convention on the Rights of the Child, Adopted and opened for signature (1959) <https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/1959-Declaration-of-the-Rights-of-the-Child.pdf>
- Dye Thomas R. (1995). *Understanding Public Policy*, Eight Edition, New Jersey, Prentice Hall, EnglewoodCliffs.
- Easton, D. (1965). *A System Analysis Of Political Life*. New York: Wiley.
- Information center, administrative transformation and development of welfare services. (2018). *Statistical Yearbook 2018*. (In Persian)
- James, A. and Jenks, K. (2006). *Sociology of childhood*, translated by Alireza Ebrahimabadi and Alireza Kermani, Tehran: Nashthalth. (In Persian)
- Kehily (2004). *Understanding childhood: An introduction to some key themes and issues*. Oxford: Open University press.
- Majlesi, M. (1910). *Bihar al-Anwar*, Volume 3. Translated by Musa Hamdani, Tehran: Ganjineh Tehran. (In Persian)
- Mofidi, F. (2013). *Basics of education in preschool period*. Tehran: Samt. (In Persian)
- Mushtaghi, M., Allameh, S., and Aghaei, A. (2010). Comparing the concept of a child and the needs of a child from the perspective of children and parents in Isfahan city. *Thinking and Child, Research*

- Institute of Humanities and Cultural Studies, second year, (2). (In Persian)
- Naderi, M. & Ahmadi Hedayat, H. (2015). Review of formal and public education in the Islamic Republic of Iran in the fundamental transformation document. The second national teacher training conference. (In Persian)
- Nazif, S., Najafzadeh, M., and Eslami, R. (2019). Post-structural representation of the concept of childhood in child and adolescent programs. Scientific Quarterly Journal of Visual and Audio Media, (35). (In Persian)
- Peters, guy Jon Pierre (2006). Handbook of Public Policy. London: Sage Publication.
- Rousseau, J. (1970). Emil (Education). Translated by Zirakzadeh, Tehran: Nahid Publications. (In Persian)
- Safari, A. & Ervanian, A. (2008). The role of government policies on the escalation of child abuse. Journal of Legal Research, (49). https://lawresearchmagazine.sbu.ac.ir/article_56409.html. (In Persian)
- Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution (2011). Country engineering map document. <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/859054>. (In Persian)
- Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution. (2020). National document on the rights of children and adolescents <https://sccr.ir/news/18235/1/>. (In Persian)
- Shaaban, M. (2019). Typology of policies related to children in Iran. Children's Rights Quarterly, second year, number four. <http://childrightsjournal.ir/article-1-52-fa.html>. (In Persian)
- Shahabadi, H. (2005). An introduction to children's literature: a discussion on understanding the concept of childhood. Tehran: Children and Adolescent Intellectual Development Center. (In Persian)
- Shariati Nesab, Sadegh (2016) Iran's legislative policy regarding homeless children, source: Cultural and Communication Studies, 13th year of Bahar, (46). (In Persian)
- Tabatabai, S. (1998). Riaz al-Masail (Volume 8), Qom: Publisher of the Islamic Publications Office affiliated with the Qom Seminary Society of Teachers. (In Persian)
- The realities of 2030 (2016). Retrieved from IRNA news agency: <https://www.irna.ir/news/82546759>. (In Persian)
- Where did the women's security document reach in social relations? (2015). Retrieved from ISNA news agency: <https://www.isna.ir/news/95112719449>. (In Persian)
- Yusefpour, A.; Masoumi, Sh. & Shabankhah Lili, M. (2016). An analysis of UNESCO's 2030 document. Second International Congress of Humanities, Cultural Studies. (In Persian)
- Zakai, M. (2016). Childhood studies: concepts, approaches and central issues. Quarterly Journal of the Iranian Association for Cultural and Communication Studies, Year 13, Number 46. https://www.jcsc.ir/article_25975.html. (In Persian)